

Fylkestingsmelding - Samisk i den videregående opplæringen i Troms

Innholdsfortegnelse

1 Fylkesrådets forord

2 Fylkesrådets strategier for en fremtidsrettet utvikling av samisk og tospråklig opplæring i den videregående opplæringen i Troms

2.1 Strategi 1: Legge bedre til rette for kompetansedeling og kompetanseheving for lærere og skoleledere

2.2 Strategi 2: Videreutvikle fag og fagtilbud

2.3 Strategi 3: Bidra til bruk av digitale læringsressurser

2.4 Strategi 4: Arbeide for å sikre at nasjonale bestemmelser understøtter fylkeskommunens innsats for samisk språk og kultur

3 Fylkestingets vedtak 14. mars 2017 (arkivsak 16/3594-20)

4 Del 1: Vilkår for samisk i den videregående opplæringen

4.1 Mandat for utredningen

4.2 Prosess og involvering

4.2.1 Gjennomgang med videregående skoler i Troms

4.2.2 Gjennomgang med eksterne kompetanseorganisasjoner

4.3 Samenes historie og kultur

4.3.1 Tre språklige hovedområder: nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk

4.3.1.1 Nordsamisk språk

4.3.1.2 Lulesamisk språk

4.3.1.3 Sørsamisk språk

4.3.2 Riss av samefolkets historie fra veidesamfunn til velferdsstat

4.3.3 Inn i det 21. århundret: En levende og mangfoldig tradisjon og kultur i Norden

4.3.4 Holdninger til samisk språk og kultur utenfor samisk distrikt

4.4 Formelle rammer i lov og forvaltning

4.4.1 ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater

4.4.2 Hvem regnes som same?

4.4.3 Retten til opplæring i og på samisk

4.4.4 Utvidet rett til samiskopplæring i videregående opplæring i Troms

4.4.5 Sametingets rolle i samiskopplæringen

4.4.6 Sametingets rolle i samiskopplæringen

4.5 Strukturer i samiskopplæringen

4.5.1 Samisk som førstespråk og andrespråk

4.5.1.1 Samisk som andrespråk - ulike alternativer og nivåer

4.5.1.1.1 Samisk som andrespråk - samisk 2

4.5.1.1.2 Samisk som andrespråk - samisk 3

4.5.1.1.3 Samisk som andrespråk - samisk 4

4.5.2 Antall elever i videregående opplæring i Norge med samisk som første og andrespråk

4.5.3 Samisk som fremmedspråk

4.5.4 Antall og andel elever med samiskopplæring i grunnskolen i Norge

4.5.5 Antall og andel elever med samiskopplæring i videregående opplæring i Norge

4.6 Ressurser til samiskopplæringen

4.6.1 Økonomiske ressurser

4.6.1.1 Statens tilskuddsordning til kommuner og fylkeskommuner med samiskopplæring

4.6.1.2 Sametingets tospråklighetsmidler

4.6.1.3 Sametingets stipend til elever i videregående opplæring

4.6.2 Læremidler og ressursentra

4.6.2.1 Nasjonal digital læringsarena (NDLA)

4.6.2.2 Troms fylkeskommunes nettressurs Samisk historie

4.6.2.3 Senter for samiske studier ved UIT Norges arktiske universitet (SESAM)

4.6.2.4 Giellatekno, Senter for samisk språkteknologi ved UIT Norges arktiske universitet

4.6.2.5 Senter for samisk i opplæringa

4.6.2.6 Ovttas

4.6.2.7 Samiske språksenter i Troms

4.7 Status for samiskopplæringen i Troms 2016-2017

4.7.1 Antall elever med samisk som begynte i videregående opplæring

4.7.2 Undervisningskompetanse i nordsamisk i Troms

4.7.3 Forutsetninger gitt av Fylkestingsmelding 1:2006: «Det kunnskapsrike nord»

5 Del 2. Perspektiver på det videre arbeidet for styrking av samisk språk og kultur i Troms

5.1 Vurderinger

5.1.1 Kvalitetsforventninger til opplæring i samisk språk og formidling fra samisk kultur

5.1.2 Kollektiv organisering av autonome lærere i tolkningsfelleskap

5.1.3 Kan opplæringen i samisk som førstespråk og norsk samordnes bedre?

5.1.3.1 Kombinasjonen av samisk- og norsklæreplaner i opplæringen

5.1.3.1.1 Eksempel: Sammenstilling av Vg3-kompetansemål i «Samisk som førstespråk» og «Norsk for elever med samisk som førstespråk» (bare studieforbereende utdanningsprogrammer).

5.1.4 Urealistiske forventninger til tospråklighet gjennom andrespråkopplæringen?

5.1.5 Særskilt om fjernundervisningen

5.1.5.1 Restriktiv tolkning av adgangen til å bruke fjernundervisning etter opplæringsloven

5.1.5.2 Statens rammeverk for samisk fjernundervisning

5.1.5.3 Egne retningslinjer for fjernundervisningen i Troms

5.1.6 Formidling fra samisk kultur

5.1.6.1 Bruk av læreplaner fra Kunnskapsløftet – Samisk i utvalgte fellesfag for alle elever i den videregående opplæringen i Troms?

5.1.7 Lokale utfordringer i Troms er også skapt av nasjonale vedtak og forordninger

5.1.8 Generelle utfordringer knyttet til gjennomføring av kvalitetstiltak for samiskopplæringen i Troms

1 Fylkesrådets forord

Ambisjonene for samiskopplæringen er høye i konvensjoner, lover, forskrifter/læreplaner og tolkninger av disse.

Samiskopplæringen i Troms gis utenfor samisk distrikt, noe som betyr begrenset drahjelp fra samfunnet omkring. Det synes heller ikke å være «plass» til samiskopplæring innenfor sentralt gitte timeplaner og årstimerammer – å lære samisk er både å forsake noe annet og å bruke mer tid på opplæring. I sum pekte situasjonen på behov for en utredning av situasjonen for samiskopplæringen i Troms, og fylkesrådet leverte en melding til fylkestinget om dette i mars 2017.

Saksutredningen bak fylkestingsmeldingen hadde som formål å avklare følgende hovedproblemstillinger:

1. Hvordan kan Troms fylkeskommune som skoleeier bidra til å styrke og utvikle tospråklighetskompetanse i den videregående opplæringen?
2. Hvordan kan opplæring og formidling bedre bidra til bevaring og utvikling av samisk språk og kultur i et bredt, fremtidsrettet perspektiv?

Kunnskapsgrunnlaget som ble utarbeidet ut fra dette, er basert på premisser og utfordringer som ikke gjelder eksklusivt for Troms, men har nasjonal gyldighet utenfor samisk område. Her følger noen eksempler på dette:

- Samiskopplæringen fremstilles og fremstår mer som et problem for elever, foreldre, lærere og skoleadministrasjon enn som den *fremtidsmuligheten* språkopplæring skal være.
- Det har vært forholdsvis mange klager, antall elever tatt i betraktning, på samiskopplæringen i den videregående opplæringen i Troms.
- Det er vanskelig å etablere fagmiljøer av stedlige lærere når det er få elever ved hver videregående skole.
- Mange elever faller fra samiskopplæringen før de begynner i videregående opplæring.
- Norsklærere og samisklærere har et felles ansvar for språkopplæringen, men i videregående opplæring har det vært svake samarbeidsrutiner. Dette til tross for at læreplanene i fagene er samordnet, oppfordrer til samspill og understreker tospråklighetsforventninger.
- Tilbudet om fjernundervisning er restriktivt – først skal skolene prøve å få stedlige lærere. Dilemma: Jo flere elever som mottar fjernundervisning fra Nord-Troms videregående skole, jo sterkere pedagogisk fagmiljø for samiskopplæring.
- Skoleledelsen ved videregående skoler med elever som mottar fjernundervisning, har ikke fulgt opp denne undervisningen på samme måte som de følger opp undervisning gitt av egne lærere.
- Plassmangelen for samiskopplæringen i Kunnskapsløftets fag- og timefordeling gjør at mange elever avbryter samiskopplæringen av faglige og sosiale grunner.
- Opplæringsloven åpner for at elevene selv kan bestemme om de skal ha samiskopplæring fra
- 8. trinn. Dette gjør det lettere for ungdommene å vektlegge ønsker om å delta fullt ut i andre fag, om å være en del av den sosiale majoriteten og om å ha like lang skoledag som sine jevnaldrende heller enn å følge samiskopplæring.

- Norsk- og samisklæreplanenes premisser om utvikling av et grunnlag for en funksjonell tospråklighet for andrespråkelever utenfor samisk distrikt, avviker fra konklusjoner i internasjonal forskning.
- Samisklæreplanene i Kunnskapsløftet - Samisk er svake veivisere til samisk kultur og tradisjon ettersom de mer fremstår som kopier av læreplanstrukturene til majoritetskulturen enn som læreplaner for en urfolkskultur med en særegen kultur- og tradisjonsutvikling.
- Opplæringslovens krav om stedlig lærer før fjernundervisning er unødvendig firkantet, og ikke i pakt med tidens teknologiske løsninger. I tilfeller der fjernundervisning - eller en kombinasjon av fjernundervisning og undervisning fra stedlig lærer – etter all sannsynlighet vil gi bedre opplæringskvalitet, må likevel stedlig lærer kunne foretrekkes. Dette motvirker muligheten til å samle samisklærere i fagmiljøer, og kan gi et dårligere opplæringstilbud for elevene.
- Meld. St. 28 (2015-2016) *Fag – fordypning – forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet* skal revitalisere Kunnskapsløftet gjennom Ludvigsen-utvalgets metaforiske motsetning mellom dybde og overflate: Læreplanene må ha mindre bredde for å gi undervisning og læring større dybde. Det er ikke avklart hvilke faglige prinsipper som forutsettes av denne motsetningen, men det er grunn til å anta at det som ikke oppfattes som fagenes essens, skal ut. Det kan følgelig også være grunn til å være våken for at den bebudede gjennomgangen av læreplanene i Meld. St. 28 kan medføre en bortvisning av kompetansemål som er orientert mot samisk språk, historie, kultur og tradisjon.

Tiltak vi iverksetter, vil ha gyldighet i Troms, men samtidig være av interesse for store deler av landet. Før meldingen ble fremlagt på fylkestingets møte i mars 2017, hadde vi allerede gjennomført ni kvalitetstiltak for samiskopplæringen:

1. Ved videregående skoler som gir samiskopplæring, skjer samiskopplæringen fortrinnsvis med stedlig lærer. I Tromsø tilsettes samisklærere ved Kongsbakken videregående skole for å dekke behovet.
2. Skoler med elever som har opplæring i samisk sørger for at denne undervisningen er i gang ved skoleårets begynnelse og senest fra 1. september.
3. Det er opprettet en tidsbegrenset, 50 % prosjektstilling som koordinator for samiskelevers tospråklige opplæring i Troms, med arbeidssted Nord-Troms videregående skole.
4. Kongsbakken videregående skole utarbeider en veiledning for opplæring i samisk og norsk i et tospråklighetsperspektiv i samarbeid med fylkesutdanningsjefen.
5. Skoler med elever med samiskopplæring legger til rette for at samiskelevne får delta på en språksamling så tidlig som mulig etter skolestart. Nord-Troms videregående skole koordinerer dette arbeidet sammen med fylkesutdanningsjefen, og står for gjennomføringen av samlingen.
6. Det er opprettet fagnettverk for lærere som underviser i samisk og norsk. Samisknettverket drives av Nord-Troms videregående skole, mens norsknnettverket drives av Kongsbakken videregående skole. Nettverkene skal samarbeide om kompetansespørsmål som gjelder tospråklig opplæring for samiskelever.
7. Skoler med elever med opplæring i samisk legger til rette for en lærersamling der norsklærere til elever med samiskopplæring får delta i kompetansedeling med elevenes samisklærere. Samlingen sees i sammenheng med reetableringen av fagnettverk, og skal ivareta samisk- og norsklæreplanenes forventninger om et

tospråklighetsperspektiv på opplæringen i samisk og norsk. Kongsbakken videregående skole koordinerer dette arbeidet.

8. Det er utarbeidet retningslinjer for fjernundervisningen i Troms. Mottakerskoler for fjernundervisning sikrer sammen med tilbyder av fjernundervisningen at opplæringen blir gitt i henhold til disse retningslinjene.
9. Det legges to felles timeplanøker per uke for alle videregående skoler i fylket for å gi bedre plass til samiskopplæringen.

I prosessen involverte utredningen fagpersoner, elever og foreldre både før og under høringsperioden som strakte seg fra 1. desember 2016 til 1. februar 2017. Fylkesråden ønsket innspill på hele høringsdokumentet, med særlig vekt på følgende strategiforslag:

1. Nord-Troms og Kongsbakken videregående skoler utvikles som ressurskoler for tospråklig opplæring utenfor samisk distrikt.
2. Troms fylkeskommune definerer seg tydeligere som et offentlig organ innenfor regelverket for det samiske språkforvaltningsområdet. Læreplanverket Kunnskapsløftet – Samisk brukes derfor i hele den videregående opplæringen i Troms.
3. Opplæringslovens krav om stedlig lærer før fjernundervisning må kunne tilpasses tidens teknologiske muligheter. I tilfeller der en reell valgsituasjon oppstår, skal eleven selv kunne velge mellom undervisning av stedlig lærer eller fjernundervisning - eller en kombinasjon av fjernundervisning med undervisning fra stedlig lærer.
4. Fylkestinget vil i samarbeid med Sametinget arbeide for å sikre at nasjonale bestemmelser styrker opplæringen i samisk språk og formidlingen fra samisk kultur og tradisjon i Troms.
5. Jeg vil berømme alle som i engasjerte seg i arbeidet med vurdere kunnskapsgrunnlaget og de tiltakene som vi foreslo. Det var spennende å fremme en fylkestingsmelding i kjølvannet av 100- årsjubileet for det første samiske landsmøtet, som ble behørig markert også i Troms fylkeskommune.

Roar Sollied (V)

Fylkesråd for utdanning i Troms

Fordeling av elever i Troms som fikk opplæring i samisk i november 2016

Skole	Elever med Samisk 1	Elever med Samisk 2	Elever med Samisk 3	Elever med Samisk 4	Elever med Samisk fremmedspråk	Samisk 1-elever som følger læreplanen Norsk for elever med samisk som førstespråk*	Samisk 1-elever som følger læreplanen Norsk	Sum
Bardufoss Høgtun	0	1	1	0	0	0	0	2
Brivang	1	0	0	4	0	0	1	5
Ishavsbøen	1	2	2	0	0	1	0	5
Heggøen	0	1	0	0	0	0	0	1
Kongsbakkene	7	5	3	0	0	7	0	15

Kv alø ya	0	0	1	1	2	0	0	4
No rdk jos bot n	1	0	0	0	14	1	0	15
No rd- Tr om s	6	4	14	1	17	6	0	42
Rå	0	1	0	0	0	0	0	1
Se nja	0	0	0	0	0	0	0	0
Sj øv eg an	0	1	1	0	0	0	0	2
S MI **	0	0	0	0	0	0	0	0
St an gn es	0	0	2	0	0	0	0	2
Tr om sd ale n	2	2	0	1	0	2	0	5

Tot alt	18	17	24	7	33	17	1	99
------------	----	----	----	---	----	----	---	----

(Kilde: SATS/skolene 21. november 2017)

* Elever med samisk som andrespråk skal følge ordinær norsklæreplan. På studieforberevende utdanningsprogrammer har elevene 84 timer reduksjon i norsktimetallet over tre år. På yrkesfaglige utdanningsprogrammer har elevene 22 timer reduksjon i norsktimetallet over to år.

** SMI-elever som mottar samisk, vil være registrert med dette ved de skolene de tilhører.

2 Fylkesrådets strategier for en fremtidsrettet utvikling av samisk og tospråklig opplæring i den videregående opplæringen i Troms

2.1 Strategi 1: Legge bedre til rette for kompetansedeling og kompetanseheving for lærere og skoleledere

1. Nord-Troms, Kongsbakken og Heggen videregående skoler utvikles som ressurskoler for samisk og tospråklig opplæring. Det innebærer at skolene blir kompetansekapasiteter for opplæringen i samisk språk i den videregående opplæringen i Troms. I dette ligger også å styrke og utvikle tospråklighetskompetanse i den videregående opplæringen. Ressursskolene skal samarbeide om:
 - a. Å utvikle og vedlikeholde en tospråklighetsstrategi med utgangspunkt i skolenes samlede samisk- og norskkompetanse.
 - b. Å bruke samisk- og norskkompetanse til å utvikle og drive fagnettverk for samisk- og norsklærere, også med et tospråklig helhetsperspektiv.
 - c. Å samordne arbeidet med læreplaner og vurdering i samisk som førstespråk og norsk i fagnettverkene. Ressursskolene skal utarbeide veiledninger som ivaretar det helhetlige opplæringsperspektivet i læreplanenes forventninger til elevenes utvikling av tospråklighet.
 - d. Å bidra med faglig og pedagogisk veiledning av skoler som i utgangspunktet mangler kompetanse til å gi opplæring i samisk utenfor samisk distrikt i tråd med de overordnede kvalitetsforventningene. Ved Nord-Troms videregående skole opprettes en ressurs som koordinator for samiskopplæringen til formålet.

2. Det legges til rette for kompetansehevende tiltak for lærere og skoleledere i den videregående opplæringen i Troms. Slike kompetansehevende tiltak kan være:
 - a. Etterutdanningskurs på samisk for lærerne som underviser i samisk.
 - b. Kurs i tospråklig opplæring for lærere som underviser samiske elever.
 - c. Gjeninnføring av videreutdanningskurs i samisk kulturkunnskap for alle lærere i den videregående opplæringen i fylket.
 - d. Faglig støtte til skolenes læreplanarbeid, slik at de samiske språk- og kulturemnene i de ulike læreplanene blir vektlagt i undervisningen.
 - e. Samarbeid med kommunene i fylket om kompetansedeling, kompetanseheving og teknologiske tiltak som kan styrke samiskopplæringen i grunnskolen og motvirke frafall fra samisk språkopplæring.
 - f. Opplæring i pedagogisk og teknisk bruk av digitale læringsressurser.
 - g. For å få flere tilgjengelige samisklærere ved lærerfravær/sykdom, bør skolene vurdere om enkelte lærerstillinger kan utlyses med prioritet for søkere som i forhold til utlysningen har samisk som tilleggsfag.

2.2 Strategi 2: Videreutvikle fag og fagtilbud

1. Troms fylkeskommune skal definere seg tydeligere som et offentlig tjenesteorgan innenfor regelverket for det samiske språkforvaltningsområdet. Lokale læreplartilpasninger innenfor Kunnskapsløftet vil kunne gi en opplæring og formidling som bidrar til bevaring og utvikling av samisk språk og kultur i et bredt, framtidsrettet perspektiv som også ivaretar fokus på muligheter og utfordringer i det sirkumpolare området. Fylkesrådet ser dermed muligheten for å kunne ta inn urfolks- og nordområdeperspektivet som finnes i Kunnskapsløftet - Samisk til fordel for alle skolene, og vil avvende utfallet av St.meld nr. 28 *Fag- fordypning -forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet* før eventuelle videre tilpasninger til opplæringen i Troms.
2. Det tas initiativ til et samarbeid med kommuner om en sømløs samiskopplæring fra barnehagen av og gjennom den videregående opplæringen i tråd med anbefalingene i NOU 2016: 18, «Hjertespråket - Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk.» Samarbeidet skal medvirke til at flere fullfører grunnopplæringen med samiskopplæring.
3. Det tas initiativ til et samarbeidsprosjekt mellom skoler, lærebedrifter, Kulturetaten i Troms fylkeskommune og de samiske språksentrene om et samisk språkmoderniserings-prosjekt der elever engasjeres til å være aktive språkutviklere. I prosjektet etableres en digital språkbank der elevene og lærlingene/lærekandidatene setter inn ord som de bruker eller selv utvikler til å beskrive fenomener i egen hverdag som ennå ikke er gitt normert ordform i samisk. Målet er å videreutvikle og aktualisere språket, og involvere elever i å gjøre samisk språk raskt tilgjengelig for kommunikasjon om fenomener av det samiske språket som ennå ikke er beskrevet.
4. Det læringsstøttende konseptet «Den samiske nistesekken» gjeninnføres i den videregående opplæringen.
5. Digital og systematisk informasjon om den sjøsamiske og markasamiske språksituasjonen og kulturtradisjonen gjøres tilgjengelig for aktuelle fag i videregående opplæring gjennom samarbeid med Kulturetaten i Troms fylkeskommune, Fylkesbiblioteket, skole-bibliotekene, Sametinget og kommunene Kåfjord, Lavangen og Skånland.
6. Det arrangeres språksamlinger for alle samiskelever i Troms.

2.3 Strategi 3: Bidra til bruk av digitale læringsressurser

1. Troms fylkeskommune vil samarbeide med aktører innen pedagogisk og teknologisk forskning, innovasjon og formidling om å tilby samisklærere kompetanseutvikling i pedagogisk og teknisk bruk av de digitale læringsressursene som er tilgjengelige for undervisning i fag. Metodene og midlene som brukes, skal være undervisningsorienterte og digitalt sammensatte i form og innhold. De skal være tilpasset bruk i så vel ordinære som tids- og stedsuavhengige læringssituasjoner, og de skal bidra til en opplæring som er tilpasset den enkeltes forutsetninger og behov. Læremidlene må ha klar forankring i samisk kultur og tradisjon, men også orientere samiskfagene mot samtid og framtid.
2. Opplæringslovens krav om stedlig lærer før fjernundervisning må tilpasses tidens teknologiske utvikling og muligheter. I tilfeller der en reell valgsituasjon oppstår, skal den aktuelle elevgruppen på en skole kunne velge mellom undervisning av stedlig lærer eller fjernundervisning med digitale læringsressurser - eventuelt en kombinasjon av disse. Det vil i større grad kunne sikre kvalifiserte lærere for små faggrupper ved en skole.

2.4 Strategi 4: Arbeide for å sikre at nasjonale bestemmelser understøtter fylkeskommunens innsats for samisk språk og kultur

Troms fylkeskommune skal i samarbeid med andre fylkeskommuner og Sametinget arbeide for å sikre at nasjonale bestemmelser styrker opplæringen i samisk språk og formidlingen fra samisk kultur og tradisjon utenfor samisk distrikt.

1. Kunnskapsløftets fag- og timefordeling må legge bedre til rette for at flere gjennomfører samiskopplæring i grunnskolen og den videregående opplæringen.
2. Den statlige refusjonsordningen for samiskopplæringen må endres slik at den tar hensyn til de særskilte vilkårene som gjelder for samiskopplæring utenfor samisk distrikt.
3. Norsk- og samisklæreplanenes strukturer og forventninger om utvikling av et grunnlag for en funksjonell tospråklighet for andrespråkelever utenfor samisk distrikt, avviker fra konklusjoner i internasjonal forskning. Samisk språkopplæring utenfor samisk distrikt må derfor baseres på og finansieres som en sterk språkmodell der én eller flere språksamlinger for elevene («språkbud») inngår i opplæringen.
4. St.meld nr. 28 (2015-2016) *Fag – fordypning – forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet* må ivareta kompetansemål som er orientert mot samisk språk, historie, kultur og tradisjon i det nasjonale læreplanverket. Samisklæreplanene i Kunnskapsløftet – Samisk må utvikles til læreplaner for en urfolkskultur med en særegen kultur- og tradisjonsutvikling.
5. Elever som fullfører videregående opplæring med samisk, må få tilleggspoeng for dette.
6. Studenter ved universiteter og høyskoler må få tilbud om full lånekassedekning for minst 60 studiepoeng samisk, slik at flere kan løfte det samiske språket videre, og for at flere kan kvalifiseres til å være samisklærere i videregående opplæring.

3 Fylkestingets vedtak 14. mars 2017 (arkivsak 16/3594-20)

1. Fylkestinget tar kunnskapsgrunnlaget for fylkestingsmeldingen ***Samisk i den videregående opplæringen i Troms*** til orientering, og slutter seg til fylkesrådets strategier for en fremtidsrettet utvikling av samisk og tospråklig opplæring i den videregående opplæringen i Troms.
2. Strategiene søkes gjennomført i forhold til årlige budsjettammer.
3. Fylkeskommunen søker om penger fra de eksterne ordningene for prosjekter rettet mot samiskundervisning og samisk kulturformidling.
4. Fylkesrådet bes utarbeide en konkret handlingsplan for gjennomføring av strategiene, som forelegges fylkestinget til beslutning. Rapportering på oppfølging av handlingsplanen gjøres i forbindelse med den årlige tilstandsrapporten.
5. Troms fylkeskommune ber Várdobáiki samisk senter om å utrede tiltak som kan styrke rekrutteringen til samisk undervisning i Sør-Troms. Utredningen skal vurdere hvorfor tallet på elever som velger å lære samisk på videregående skole, har gått så mye ned. Det er viktig å se dette i sammenheng med hele utdanningsløpet under ett. Man bør også se over fylkesgrensen Troms/Nordland for å fange opp situasjonen i hele det markasamiske området.

4 Del 1: Vilkår for samisk i den videregående opplæringen

4.1 Mandat for utredningen

Oppdragets mandat

Utredning av temaer og spørsmål knyttet til samisk språk og kultur i Troms, med vekt på opplæring og formidling.

Utredningens navn

«Utredning om samisk språk og kultur i Troms, med vekt på opplæring og formidling».

Utredningens eier

Fylkesutdanningssjefen i Troms.

Bakgrunnen for utredningen

Troms fylke har en betydelig og betydningsfull samisk befolkning. Fylkeskommunen har derfor et naturlig ansvar for å bidra til å bevare og utvikle samisk språk og kultur gjennom opplæring og formidling.

Utredningens formål

Opplæring i samisk språk og kultur, samt formidling fra samiske språk- og kulturtradisjoner, er et fundament for fylkeskommunens ansvarsutøvelse for det samiske Troms. Fylkesutdanningssjefen vil utrede følgende hovedområder:

1. Hvordan Troms fylkeskommune som skoleeier kan bidra til å styrke og utvikle tospråklighetskompetanse i den videregående opplæringen.
2. Hvordan opplæring og formidling bedre kan bidra til bevaring og utvikling av samisk språk og kultur i et bredt, fremtidsrettet perspektiv.

Utredningens mål

Utredningen danner grunnlag for en fylkestingsmelding om samisk språk og kultur i Troms. Utredningen skal ha to hovedfunksjoner:

1. Utredningen skal være et kunnskapsgrunnlag for skolenes arbeid med samisk språk og kultur i Troms under følgende målsetninger:
 - a. Kvalitets- og kompetansekravene til opplæringen i samisk som førstespråk og andrespråk oppfylles i tråd med kvalitetsforventningene i de overordnede dokumentene for den videregående opplæringen i Troms.¹
 - b. Samisk- og norsklærerne har kompetanse til å se sammenhengen i og mellom læreplaner i norsk og samisk i et tospråklig læringsperspektiv.

- c. Opplæringen i samisk og norsk er samordnet i Troms. Samordningen bidrar til at norsk- og samiskopplæringen utfyller hverandre i et tospråklig læringsperspektiv.
 - d. Lærerne ved de videregående skolene i Troms får tilbud om etter- og videreutdanning innen samisk språk og kultur og formidling fra feltet.
2. Utredningen skal være et kunnskapsgrunnlag for politiske veivalg og avveininger under følgende målsetninger:
- a. En helhetlig opplæring i norsk og samisk fra barnehage og gjennom videregående opplæring begrenser frafallet fra samisk gjennom grunnskolen og bidrar til at samisk språk i den videregående opplæringen øker i forhold til utgangssituasjonen høsten 2015.
 - b. I tråd med det ovenstående målet er det etablert fagnettverkssamarbeid ikke bare mellom norsk- og samisklærere i den videregående opplæringen, men også på tvers av forvaltningsgrensene mellom kommunene og fylkeskommunen.
 - c. Troms fylkeskommune har ressurskoler for opplæring i samisk språk og kultur og formidling fra samisk språk- og kulturtradisjoner. Fylkesutdanningssjefen og ressurskolene samarbeider med relevante opplæringsaktører om utvikling og vurdering av undervisningsmetodikk og læringsressurser med et tospråklig læringsperspektiv. Dette skjer koordinert med utviklingen av en mer tids- og stedsuavhengig fag- og yrkesopplæring.²
 - d. Skolebibliotekene bidrar til formidling og utvikling av samiske perspektiver i den videregående opplæringen.

Utredningens omfang

Utredningen baserer seg på at det er det samiske språket som er den viktigste bærer av samiske tenke- og levemåter i tradisjon og samtid i et samfunn som er dominert av norsk språk. Opplæring i samisk språk og kultur, samt formidling fra samisk språk- og kulturtradisjoner, er oppgaver som faller naturlig for fylkeskommunen å ta ansvar for gjennom den videregående opplæringen. Vilkårene for opplæring i samisk språk og formidling fra samisk kultur vil derfor stå sentralt i utredningen.

Utredningens organisering

- Styringsgruppe: Fylkesutdanningssjefens ledergruppe.
- Utredningskoordinator: Det oppnevnes en koordinator for utredningsarbeidet innenfor fylkesutdanningssjefens personalansvar.
- Gjennomgang med sentrale aktører: Det avholdes møter med fagpersoner fra de videregående skolene i Troms, Utdanningsdirektoratet/Fylkesmannen i Troms, Sametingets oppvekstavdeling, UIT Norges arktiske universitet, Nordlandsforskning, Samisk Høgskole, kulturetaten i Troms fylkeskommune og Fylkesbiblioteket i Troms.
- Samiskseminar: Det avholdes et fagseminar om samisk fjernundervisning og samordning av samisk- og norskopplæringen i et tospråklig læringsperspektiv.
- Forholdet til andre satsningsområder: Utredningsarbeidet skal koordineres med fylkesutdanningssjefens øvrige kvalitets- og utviklingsarbeid i den videregående opplæringen i Troms.

¹ ILO-konvensjon 169 (ratifisert i 1990), St. meld. 28 (2007-2008) *Samepolitikken* med tilhørende *Handlingsplan for samiske språk* (2008). Videre Troms fylkeskommunes *Strategiplan for samisk språk- og kulturkompetanse* (vedtatt i 2007), Troms fylkeskommunes *Strategiplan for videregående opplæring i Troms 2014-2017, Tid for mestring!* Fylkestingsmeldingen *Samspill for økt gjennomføring* (vedtatt i 2015), samarbeidsavtalen mellom Sametinget og Troms fylkeskommune (trådt i kraft i 2007) samt samarbeidsavtalen mellom Sametinget og Troms fylkeskommune om bruken av to-språklighetsmidler 2012-2014 (vedtatt i 2012).

² Dette skjer i henhold til fylkestingsmeldingen om fag- og yrkesopplæringen, «Samspill for økt gjennomføring».

Øvrige rammebetingelser

1. Utredningen utgjør det saklige grunnlaget for en melding fra fylkesrådet til fylkestinget i mars 2017. Den politiske behandlingen av utredningen starter formelt i fylkesrådet etter at fylkesutdanningsjefen har overlevert utredningen til fylkesråden for utdanning ved årsskiftet 2016-2017.

2016- 2017	Hendelse
1.9- 1.11	Kunnskapsgrunnlaget legges til grunn for en møterekke med relevante aktører før utsendelse av et høringsdokument om opplæring i og om samisk språk og kultur i Troms.
1.12	Høringsdokument sendes ut av fylkesråden for utdanning.
8.2	Fylkesutdanningssjefens skrivefrist til fylkesråden.
21.2	Behandling og vedtak i fylkesrådet.
14.3	Behandling og vedtak i fylkestinget.

2. Utredningen samordnes med gjennomføringen av strategier og tiltak i «Samspill for økt gjennomføring» og *Strategiplanen for videregående opplæring 2014-2017, «Tid for mestring!»*.

Økonomi

Troms fylkeskommune skal sammen med Sametinget arbeide overfor Kunnskapsdepartementet når det gjelder tilskuddsordninger til samiskopplæring, øvrige samiske fagemner, alternative undervisningsformer og læringsressurser i videregående opplæring. Samarbeidet skal resultere i ordninger som dekker de faktiske utgiftene som fylkeskommuner har, herunder voksenopplæring.

4.2 Prosess og involvering

Utredningen har hatt som målsetning å involvere organisasjoner og personer med kompetanse og særlig interesse for opplæring i og formidling fra samisk språk og kultur. Det har likevel vært nødvendig å begrense antall drøftingsarenaer og personer i tråd med behovet for å spisse utredningen mot temaer som utredningen har lokalisert som særlig utfordrende. I tråd med fylkesutdanningssjefens medbestemmelsesmetodikk har det blitt orientert jevnlig fra utredningsarbeidet i rektormøter og medbestemmelsesmøter med de fylkestillsvalgte fra videregående opplæring.

4.2.1 Gjennomgang med videregående skoler i Troms

I utredningsperioden har fylkesutdanningssjefen hatt jevnlig kontakt med videregående skoler om utfordringer knyttet til samiskopplæringen, og da med særlig hensyn til fjernundervisning. Gjennomgangen har vært åpen for andre aktører i skolenes regioner.

Den 5. og 12. februar 2016 ble det avholdt møte mellom fylkesutdanningssjefen, Senter for IKT i utdanningen og skoler som er mottakere og tilbydere av fjernundervisning, ikke bare i samisk, men også i fremmedspråk og tilbud om fag fra videregående opplæring til elever på ungdomstrinnet. Fylkesutdanningssjefen har også hatt møter med elever, lærere og skoleledere ved Kongsbakken og Nord-Troms videregående skoler, samt med elever ved Tromsdalen og Nordkjosbotn videregående skoler som får samiskopplæringen som fjernundervisning fra Nord-Troms videregående skole og Árran lulesamiske språksenter i Tysfjord i Nordland. For øvrig faller de fleste av utfordringene i samiskopplæringen innenfor fylkesutdanningssjefens særskilte oppfølging av styringsområdet

«Profesjonalitet» i strategiplanen for videregående opplæring i Troms, «*Tid for mestring!*».

Profesjonalitet i den daglige yrkesutøvelse er en forutsetning for at skoler, opplæringskontorer og lærebedrifter skal lykkes som kompetanseinstitusjoner. I lærende organisasjoner som er preget av profesjonalitet, arbeider aktører mot felles mål med individuelt ansvar. Kvalitetsarbeid i lærende organisasjoner kjennetegnes av individuelt ansvar, kollektiv organisering og kontinuerlig kompetanseutvikling.

Overordnet mål: «Lærings- og utviklingsprosessene i skolene, opplæringskontorene/lærebedriftene skal kjennetegnes av profesjonalitet og ansvarsutøvelse fra alle aktører.»

Strategier:

1. Bygge lærende organisasjoner hvor aktørene utvikler og deler kunnskap, kompetanse og erfaringer i samspill med hverandre.
2. Involvere aktørene i utviklings- og læringsprosesser hvor de møtes med tydelige forventninger, får tilbakemeldinger på arbeid som utføres, får råd om mulige forbedringer og kan vurdere egen innsats.
3. Definere felles standarder for beskrivelse og anerkjennelse av kvalitetsarbeid i lærings- og utviklingsprosesser.
4. Arbeide kontinuerlig for å utvikle kvaliteten i egen organisasjon gjennom interne og eksterne kvalitets- og evalueringssystemer.
5. Tilrettelegge for forutsigbar kompetanseutvikling for lærerne, der lærerne skal ha rett og plikt til å delta.

4.2.2 Gjennomgang med eksterne kompetanseorganisasjoner

- *Samiskseminar i Tromsø*: Fylkesutdannings sjefen i Troms deltok i midten av mars på en nasjonal konferanse i Trondheim om det sørsamiske språket. I midten av mars arrangerte fylkesutdannings sjefen et større seminar om kvaliteten i samiskopplæringen, med vekt på fjernundervisning og samordning av samisk- og norskopplæringen i et tospråklig læringsperspektiv.
- *Sametinget*: Sammen med fylkesråden for utdanning avholdt fylkesutdannings sjefen i desember 2015 et orienteringsmøte med Sametinget. I dette møtet ble sentrale målsetninger, utfordringer og dilemmaer knyttet til samiskopplæringen løftet og drøftet. Bakgrunnen var den forestående revideringen av Troms fylkeskommunes avtale med Sametinget om å fremme og forbedre vilkårene for samisk språk og kultur i fylket. Videre fremla fylkesutdannings sjefen funn fra utredningen for Sametinget i møte i Karasjok i september 2016.
- *Samisk høgskole*: Utredningen har hatt en gjennomgang av sentrale utfordringer knyttet særlig til tospråklig og opplæring i samisk som andrespråk med Samisk Høgskole ved professor Jon Todal.
- *Fylkesmannen i Troms*: I februar 2016 drøftet fylkesutdannings sjefen de formelle vilkårene for bruk av fjernundervisning i samiskopplæringen med Fylkesmannen.
- *Fylkesmannen i Nordland*: Fylkesutdannings sjefen har hatt samtaler med Fylkesmannen i Nordland om innsatsen for sørsamisk språk og kultur gjennom tospråklig opplæring og metodikk og teknikk i fjernundervisningen.
- *Senter for IKT i utdanningen*: Senteret har vært rådgivende for fylkesutdannings sjefen under møter med skolene om fjernundervisning.
- *UIT Norges arktiske universitet*: Fylkesutdannings sjefen har fått en gjennomgang av universitetets fagdidaktiske tilbud med vekt på tospråklig didaktikk. Fylkesutdannings sjefen har dessuten ført samtaler med Institutt for informatikk om utvikling av en digital strategi med ressursinnovasjon og kompetanseutvikling for en ny opplæring som er tilpasset Troms og tiden.

Dato	Sted	Sted	Målgruppe
7. september	Tromsø	Tromsø	Medbestemmelsesmøte, Utdanningsetaten, Troms fylkeskommune
21.-22. september			Rektormøtet
29. september	Karasjok	Karasjok	Sametingets politikere og administrasjon om hele kunnskapsgrunnlaget.
4. oktober	Storslett	Storslett	Ledelse og samisk- og norsklærere ved Nord-Troms vgs. samt lokalpolitikere, foreninger o.a. om styrking av samisk i Nord-Troms- regionen.

Dato	Sted	Sted	Målgruppe
5. oktober	Tromsø (Kongsbakken vgs)	Tromsø	Ledelse og samisk- og norsklærere ved de videregående skolene i Tromsø og Nordkjosbotn, samt lokalpolitikere, foreninger o.a. om styrking av samisk i Tromsø-regionen.
18. oktober	Sjøvegan	Sjøvegan	Ledelse og samisk- og norsklærere ved Bardufoss Høgtun, Senja og Sjøvegan vgs. samt lokalpolitikere, foreninger o.a. om styrking av samisk i Midt-Troms-regionen.
19. oktober	Harstad (Heggen vgs)	Harstad	Ledelse og samisk- og norsklærere ved Heggen, Rå og Stangnes vgs. samt lokalpolitikere, foreninger o.a. om styrking av samisk i Sør- Troms-regionen.
8. november	Nord-Troms vgs		Drøfting av mandat for stilling som koordinator for opplæringen i samisk språk og formidlingen fra samisk kultur og tradisjon i Troms.

4.3 Samenes historie og kultur

4.3.1 Tre språklige hovedområder: nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk

Det samiske samfunnet kan deles inn på ulike måter: språklig, næringsmessig, geografisk og kulturelt, som for eksempel østsamer, nordsamer, lulesamer, pitesamer, sørsamer, bysamer, markasamer, sjøsamere og reindriftsamer. Disse gruppene har forskjellige tilpasninger til den felles samiske kulturen, og utgjør til sammen den samiske kulturens helhet.

Fra «Handlingsplan for samiske språk. Status 2011-2013»:

«De samiske språkene er alle klassifisert som truede eller utdødde språk på UNESCOs røde liste over truede språk. Nordsamisk er klassifisert som et truet språk, mens lule- og sørsamisk er klassifisert som alvorlig truede språk. Østsamisk/skoltesamisk og pitesamisk er klassifisert som utryddet i Norge. Et truet språk defineres som språk med nedgang i antallet barn som kan snakke språket, mens et alvorlig truet språk forstås som et språk som nesten bare voksne bruker. For regjeringen er det viktig at de tre samiske språkene nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk skal bevares og utvikles som levende språk i Norge.»

4.3.1.1 Nordsamisk språk

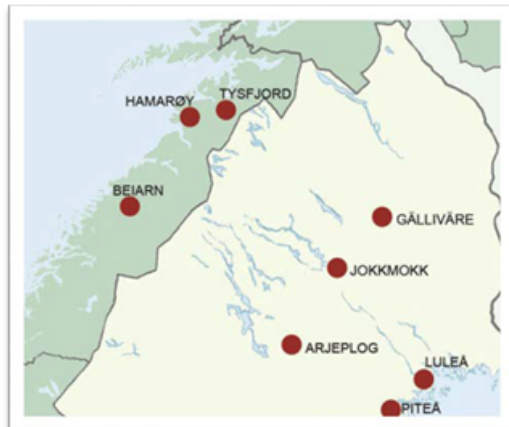
Nordsamisk er den største samiske språkgruppen, og snakkes av omtrent 25 000 personer i Norge. Nordsamisk snakkes hovedsakelig i Finnmark og Troms fylker, samt i kommunene Tjeldsund og Evenes i Nordland. I kommunene Karasjok og Kautokeino snakker majoriteten (anslagsvis 90 prosent) av befolkningen nordsamisk. I Troms har kommunene Kåfjord og Lavangen status som samiske distrikt etter innlemmelse i det samiske språkforvaltningsområdet.

4.3.1.2 Lulesamisk språk

Det sentrale lulesamiske området i Norge er Nord-Salten (i kommunene Tysfjord, Hamarøy og Sørfold). Det bor

bortimot 3 000 lulesamer i Norge og Sverige i dag. På 1700- og 1800-tallet ble leveforholdene vanskelig for de lulesamene som bodde i grense- områdene mot Sverige, og det ble nødvendig å flytte mot kysten. Samene som bosatte seg i indre fjordområder, klarte å beholde tradisjoner og språk i større grad enn de som bodde i ytre deler av Salten og Ofoten.

Det er i dag kun Musken i Hellemofjorden som har helårig bosetting i de samiske fjordene i Tysfjord kommune. Musken beskrives av innbyggerne som «verdens eneste lulesamiske bygd». De siste årene har folketallet i Musken gått ned fra om lag 70 til under 40 innbyggere.

4.3.1.3 Sørsamisk språk

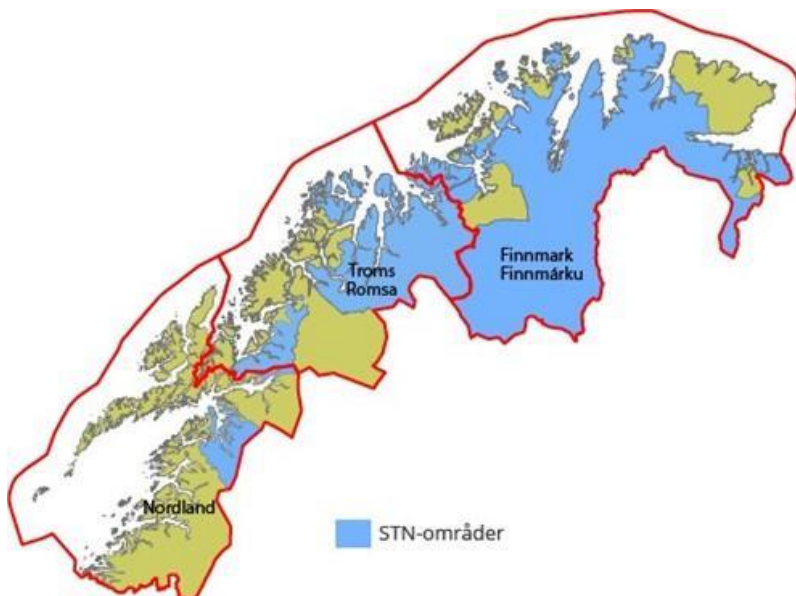
Det sørsamiske språket er under sterkt press, med bare noen få hundre brukere. Store avstander gjør det krevende å

drive sørsamisk språk- og kulturarbeid. Snåsa og Røyrvik kommune er del av forvaltningsområdet for samelovens språkregler. Dette er et svært viktig tiltak for å styrke sørsamisk språk og kultur.

Siden det ikke finnes offisiell registrering av samer, lager SSB statistikk for geografiske områder nord for Saltfjellet, det såkalte STN- området, som er definert som «samiske»

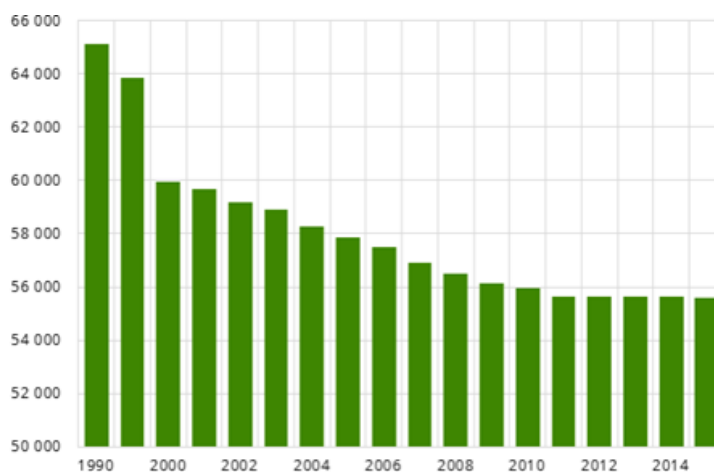
områder. Rapporten Samisk statistikk 2016 inneholder statistikk med relevans for samiske samfunnsforhold i Norge. STN-området utgjør nesten 60 prosent av arealet i Norge nord for Saltfjellet og har 14 prosent av befolkningen der. Av de som bor i tettbygde strøk nord for Saltfjellet, bor 7 prosent i STN-området og 93 prosent i øvrige områder. Det er altså utkanten i Norge nord for Saltfjellet som er definert som samisk bosettingsområde. Alle byer og større tettsteder ligger utenfor STN- området. (Statistisk sentralbyrå 2016).³

STN-områder i Norge nord for Saltfjellet

3

¹ Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1. januar 2012 er lagt til grunn. Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Folketallet i STN-området per 1. januar 1990-2015. Antall personer

<https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/samisk/hvert-2-aar/2016-02-05#content> 24. oktober 2016 kl. 12:13.

4.3.2 Riss av samefolkets historie fra veidesamfunn til velferdsstat

Gamle samiske myter forteller om lange vandringer før samene endelig kom frem til det landet som de i dag kaller *Sápmi* eller *Sámiid eanan*. Samene var opprinnelig et fangst- og jegerfolk med en samfunnsordning som var basert på et siida-system, der ulike jaktlag til sammen dannet grunnlaget for større fellesenheter, en «sameby» eller bygdeenheter. Disse siida'ene hadde et gjennomført demokratisk styresett, der bosetningen var basert på økologisk tilpasning og flytting etter ressursene. De fleste siida'ene opererte med flere sesongboplasser, der man til enhver tid utnyttet de naturrikkommene som det var mest av på stedet.

Antagelig var også siida-ordningen noe av årsaken til at man unngikk altfor mange konfrontasjoner mellom samer og nordmenn da koloniseringen satte inn for fullt. Samene trakk seg unna til en av sine andre boplasser for å unngå strid, men fikk samtidig redusert sin aksjonsradius og sin tilgang på byttedyr. Som en følge av koloniseringen av nordområdene av dansk, svensk og russisk sentralmakt, tapte samene etter hvert sitt selvstyrte levevis.

Ved grensetraktaten i 1751 ble reindriftssamene sikret visse særrettigheter i et tillegg til traktaten som fikk navnet *Lappekodisillen*. Dette dokumentet har gjennom tidene vært tolket som en viktig juridisk aksept av samiske rettigheter, tilkjent samene som en egen folkegruppe. Lappekodisillen har fremdeles relevans i de pågående utredningene om samenes rettigheter til land og vann i de samiske områdene. Fra midten av 1800-tallet ble det innledet en linje i kulturpolitikken overfor samene og kvenene med en stadig klarere fornorskingsprofil. Skolelovene fra slutten av 1800-tallet slo fast at all undervisning skulle foregå på norsk, og det ble nærmest utarbeidet et premieringssystem for de lærerne som klarte å fornorske mest. Denne politikken stod fast helt til etter den annen verdenskrig.

6. februar 1917: Det første landsmøtet for samiske interesser

Den 6. februar er samenes nasjonaldag. Dagen har sitt opphav i det første landsmøtet, som ble avholdt 6. februar 1917 i Metodistkirken i Trondheim. Elsa Laula Renberg, en sørsamisk kvinne, tok initiativ til dette landsmøtet. Hun var opptatt av samenes livsvilkår, barns oppvekstvilkår, opplæring på samisk og undervisning tilpasset samisk kultur. Elsa Laula Renberg var den første samiske politikeren som virket over landegrensene. Hun var en ledende skikkelse i samebevegelsen før både norske og svenske kvinner fikk stemmerett.

Trondheim kommune har på dette grunnlaget en viktig rolle i markeringen av 100-årsjubileet den 6. februar 2017.

I årene etter den annen verdenskrig vant det frem et mer reflektert syn på samenes rettigheter både som etnisk og språklig minoritet. Allmenne ideer om menneskeverd og kulturenes likestilling, som ble slått fast i FNs menneskerettighetserklæring fra 1948, nedfelte seg i konkrete vurderinger av samenes stilling i Norge.

Samordningsnemnda for skoleverket foreslo i 1948 at større hensyn til samenes egenart burde erstatte den ensidige nasjonaliseringsprosessen. Senere fikk man «Komiteen til å utrede samespørsmål»

(1959), der grunnlaget for en bred prinsippdebatt om samenes fremtid i Norge ble lagt. Komiteen gikk i sitt grunnsyn inn for at samene skulle integreres i rikets sosiale og økonomiske struktur med sikte på å oppnå likeverd i fellesskapet. Videre gikk man inn for å konsolidere samiske bosetningsområder, og det ble foreslått visse administrative særordninger og kulturverntiltak. Dette for å motvirke fornorskning og gjøre det mulig for samene å leve videre som bærere av en minoritetskultur innenfor det norske samfunnet.

Komiteens synspunkter fikk støtte under behandlingen i Stortinget 1963. De retningslinjene som Stortinget skisserte, resulterte i en rekke tiltak. Dette gjaldt så vel innen skoleverket som helse- og sosialsektoren, høyere utdanning, forskning og det frie kulturarbeidet. Perioden etter 1963 har vært karakterisert av et sterkere samisk engasjement gjennom frivillige organisasjoner og aktiv medvirkning i offentlige rådsorganer. De samiske organisasjonene er også blitt tilført nye ressurser gjennom ungdom som har tatt høyere utdanning og gått aktivt inn i både politisk og faglig virksomhet på linje med offentlige byråkrater og andre øvrighetspersoner.

Blant de viktigste begivenhetene de seneste tiårene må også nevnes Alta-saken, en politisk konflikt som bl.a. førte til en bevisstgjøring både blant samene og i den norske befolkningen for øvrig. I kjølvannet av Alta-saken

ble Sametinget opprettet. 1980-tallet ble en oppvåkningstid for samiske rettigheter og samisk språk og kultur, men også i Troms blusset det opp fordomsfulle holdninger i brede lag av befolkningen basert på språk og etnisitet. Da Kåfjord kommune ble en del av det samiske språkforvaltningsområdet i 1992, oppstod konflikter med voldsbruk (hærverk mot offentlige skilt med samiske navn) og politisk mobilisering som medførte at motstanderne av innlemmelse av Kåfjord i forvaltningsområdet, vant ordførervervet ved valget i 1999.⁵

4.3.3 Inn i det 21. århundret: En levende og mangfoldig tradisjon og kultur i Norden

Samerådet uttrykte følgende i det samepolitiske programmet som ble vedtatt under samenes 13. konferanse i Åre i Sverige i 1986:

- Vi samer er et folk, og rikenes grenser skal ikke bryte vårt folks fellesskap.
- Vi har vår egen historie, våre egne tradisjoner, vår egen kultur og vårt eget språk. Fra våre fedre har vi fått i arv våre rettigheter til land og vann og våre næringsrettigheter.
- Det er vår umistelige rett å ivareta og utvikle våre næringer og våre samfunn, ut fra våre egne felles vilkår, og vi vil i fellesskap ta vare på våre marker, vann og naturrikdommer og vår nasjonale arv til de kommende generasjoner.

En renessanse for samisk språk og kultur i Kåfjord

Et eksempel på spenningene rundt en revitalisering av det samiske språket kunne man se i Kåfjord kommune i Troms på begynnelsen av 1990-tallet. Kåfjord ble omfattet av forvaltningsområdet for samelovens språkregler (fra 1992), Samisk utviklingsfonds virkeområde (deler av kommunen fra 1993, hele kommunen fra 1998), og gir opplæring etter Kunnskapsløftet-Samisk (fra 2006). *ája samisk senter* ligger i Kåfjord, kommunen har et samisk språksenter og den årlig urfolksfestivalen Riddu- Ridđu avholdes i Kåfjord. Til *ája samisk senter* er det knyttet samiske bibliotek tjenester, og Sametinget og NRK Sámi Radio har kontorer her. Manddalen husflidslag holder kurs i duodji og koftesøm. Barnehagen i Manddalen har en egen samiskspråklig avdeling. Revitaliseringen av samisk språk og kultur i Kåfjord har vært viktig for den sjøsamiske identiteten i Troms.

Polariseringen i lokalsamfunnet la seg etter hvert som det samiske ble mer innarbeidet i den lokale politikken. Dette framkommer av evalueringen av samepolitiske tiltak i Kåfjord gjort av NORUT i 2004 3. Det samiske aspektet ved lokalsamfunnet tilfører både økonomiske og kulturelle ressurser som hele kommunens befolkning nyter godt av.

Kilde: St.meld. nr. 28 (2007-2008), «Samepolitikken», kapittel 3.

Budskapet i Samerådets vedtak har vært et viktig utgangspunkt for utviklingen av samepolitikken de seneste årene, både internt i det samiske samfunnet og i de nordiske statenes utvikling av sin samepolitikk. Samene som urfolk har krevd både kulturelle, språklige og samfunnsmessige rettigheter. Disse er grunnlag for hele den mangfoldige samepolitiske utviklingen som har dannet basis for det samiske samfunnet, slik det ser ut i dag.

Ettersom den samiske samfunnsstrukturen har utviklet seg bl.a. med etablering av sametingene og samiske institusjoner, har mangfoldet i det samiske samfunnet mer og mer kommet til syne. Samene er ett folk, med mange forskjellige næringsmessige, språklige og kulturelle tilpasninger som alle har sine egne behov ut fra egne forutsetninger.

I kapittel 2 av St.meld. nr. 28 (2007-2008), «Samepolitikken», fremheves det at vilkårene for den enkelte sames og grupper av samers utvikling er avhengig av tilrettelegging gjennom offentlig politikk. Dette gjelder ikke minst statlige organer på nasjonalt, regionalt og lokal nivå. Samtidig har kommunene og fylkeskommunene et stort ansvar for å legge forholdene til rette for utviklingen av samisk språk og kultur lokalt og regionalt, ut fra forutsetningene i de ulike områdene.

Fra samebyer til bysamer

Over hele landet er det en tendens til at folk flytter fra bygder til byer og tettsteder for å få seg utdanning og jobb. Mangfoldet i utdanningstilbud, arbeids- og fritidstilbud gjør byene også attraktive for mange samer. Som urfolk i Norge har samene en rett til og et krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. Denne retten og dette kravet gjelder også for samiske innbyggere i byene.

Oslo og Tromsø er byer med mange samiske innbyggere. Den samiske befolkningen i disse byene består i dag av samer fra alle deler av Sápmi, og representerer dermed et stort samisk mangfold. Etter hvert har også andre byer og sentra, særlig i nord, fått et betydelig antall samiske innbyggere.

Kilde: St.meld. nr. 28 (2007-2008), «Samepolitikken», kapittel 2

Samiske institusjoner, som kulturhus, museer og samiske språksentre i de forskjellige områdene er viktige arenaer for å styrke og utvikle gruppenes særegne språk og kultur. Opplæring i samisk i barnehagen og i grunn- og videregående skole er viktig for at de oppvoksende generasjoner skal få en sikker forankring i samisk språk og kultur.

Forvaltningsområdet for samisk språk

I forvaltningsområdet for samisk språk er samisk og norsk likestilte språk. Det betyr at alle har rett til å bli betjent på samisk når de henvender seg til offentlige etater i forvaltningsområdet for samisk språk.

Forvaltningsområdet for samisk språk omfatter Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune, Kárášjoga gielda/Karasjok kommune, Deanu gielda/Tana kommune, Unjárgga gielda/Nesseby kommune og Porsáŋggu gielda/Porsanger kommune i Finnmark, Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune og Lavangen kommune i Troms, Divtasvuona suohkan/Tysfjord kommune i Nordland, Snáasen tjielte/Snása kommune og Røyrvik kommune i Nord-Trøndelag.

De fire nordligste fylkeskommunene, Finnmark, Troms, Nordland og Nord-Trøndelag, er også omfattet av forvaltningsområdet.

I forvaltningsområdet for samisk språk skal samelovens språkregler sikre retten til å

- bruke samisk språk i kontakt med offentlige organ
- møte samisk språk i offentlig sammenheng

I forvaltningsområdet for samisk språk gjelder følgende krav for offentlige virksomheter:

- Kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet, skal skje både på samisk og norsk. Skjema til bruk overfor et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet skal foreligge både på samisk og norsk (§ 3-2).
- Den som henvender seg på samisk til et lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til svar på samisk (§ 3-3).

- Den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale offentlige helse- og sosialinstitusjoner i forvaltningsområdet, har rett til å bli betjent på samisk (§ 3-5).
- Tilsatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet har rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når organet har behov for slik kunnskap (§ 3-7).
- Kommunestyret kan bestemme at samisk skal være likestilt med norsk hele eller deler av den kommunale forvaltning (§ 3-7).
- Opplæringsloven, barnehageloven, og stadnamnlova stiller også særlige krav til kommunene i forvaltningsområdet:
- Kommunen har ansvar for at barnehagetilbudet til samiske barn bygger på samisk språk og kultur (barnehageloven § 8)
- Den samiske læreplanen – Kunnskapsløftet-Samisk – skal brukes i skolen i kommunen (forskrifter til opplæringsloven, § 1-1)
- Ved vegskilting der flerspråklige stedsnavn benyttes, skal det samiske navnet stå først (forskrifter til stadnamnlova, § 7)

(Kilde: <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/samiske-sprak/samelovenssprakregler-og-forvaltningsom/id633281/#2> 9. november 2016 kl. 10:50)

4.3.4 Holdninger til samisk språk og kultur utenfor samisk distrikt

De viktigste språkarenaene i hverdagen er *praktiske* i både materiell og mellommenneskelig forstand. Den mellommenneskelige betydningen omfatter språklige møter mellom mennesker som er preget av åpenhet, gjensidighet, dialog, vennskap og tillit. I en god mellommenneskelig praksis har våre språkhandlinger mål og verdi i seg selv. Samtidig må man også kunne bruke språket som middel for å nå materielle mål i samfunns-, arbeids- og næringsliv.

Troms har blandede erfaringer når det gjelder å legge forholdene til rette for samiskopplæringen og formidlingen fra samisk kultur og tradisjon, som i tilfellet Kåfjord på 1990-tallet og under lokalvalget i Tromsø 2011, der spørsmålet om Tromsø kommune skulle søke seg inn i samisk språkforvaltnings- område ble en hovedsak. Den viste at samfunnsdebatten kan fremstå som ikke bare støtende, men også frastøtende i samiske spørsmål.

"Samen er som gjøken. Spraker ut eggene til andre fugler, legger sine falske egg i reiret og får andre til å gjøre jobben med å fostre opp ungene." - Fra nettdebatt under språklov-saken

"Lemfeldige, fulle og båluktende folk som hører til på vidda" - Fra nettdebatt under språklov-saken

Opplysning om samisk språk, kultur og historie vil være et viktig botemiddel mot negative, fordomsbaserte holdninger. Her har kommunene i Troms og Troms fylkeskommune et viktig samfunnsoppdrag som kan skjøttes gjennom lokalt læreplanarbeid. Et slikt arbeid krever at skoleeierne i Troms er på banen når læreplanene skal revideres etter Stortingets vedtak av Meld. St. 28 (2015- 2016) *Fag – fordypning – forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet*.

4.4 Formelle rammer i lov og forvaltning

Den samiske befolkningen skal ha kunnskap, kompetanse og ferdigheter som kreves for å utvikle samiske samfunn. Dette betyr at den samiske befolkningen har rett til opplæring i og på samisk. Dette er nedfelt i internasjonale konvensjoner og nasjonal lovgivning for å sikre samiske barn og unge en sterk samisk identitet og tilknytning til samisk språk og kultur.

4.4.1 ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater

Utdrag fra ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater

Artikkel 26

Det skal treffes tiltak for å sikre medlemmer av vedkommende folk minst like god mulighet til å skaffe seg utdanning på alle nivåer som det den øvrige del av nasjonalsamfunnet har.

Artikkel 27

1. Utdanningsprogrammer og utdanningstilbud for vedkommende folk skal utvikles og gjennomføres i samarbeid med dem for å kunne møte deres særlige behov. De skal omfatte deres historie, kunnskaper, teknologi, verdisystemer og deres sosiale, økonomiske og kulturelle ønskemål for øvrig.
2. Ansvarlig myndighet skal sikre at medlemmer av disse folk får opplæring, og at de deltar i utforming og drift av utdanningsprogrammer med sikte på gradvis overføring av ansvar for driften av slike programmer i forhold til disse folk, der dette er aktuelt.
3. Dessuten skal myndighetene anerkjenne disse folks rett til å opprette sine egne utdanningsinstitusjoner og utdanningsordninger, forutsatt at disse holder minimumsstandarder som ansvarlig myndighet fastsetter i samråd med disse folk. Rimelige ressurser skal settes av til dette formål.

Artikkel 28

1. Når det er praktisk mulig, skal barn i vedkommende folk lære å lese og skrive enten på sitt eget opprinnelige språk eller på det språk som er mest brukt av den gruppen de hører til. Dersom dette ikke er praktisk mulig, skal ansvarlig myndighet rådføre seg med disse folk for å komme fram til tiltak som kan fremme denne målsettingen.
2. Det skal treffes fullgode tiltak for å sikre at disse folk har mulighet til å uttrykke seg flytende på nasjonalspråket eller i et av nasjonalspråkene i landet.
3. Det skal treffes tiltak for å bevare og fremme utvikling og bruk av de opprinnelige språk for vedkommende folk.

Artikkel 29

Formidling av allmenne kunnskaper og ferdigheter som kan bidra til at barn i vedkommende folk kan delta fullt ut og på like fot både i sitt eget miljø og i nasjonal sammenheng, skal være et mål for utdanningen av disse folk.

4.4.2 Hvem regnes som same?

Regjeringen skriver på sine nettsider at det ikke er éntydig hvem som inngår i samebefolkningen. Over tid har ulike definisjoner blitt benyttet av ulike aktører. Sameloven definerer "same" ut fra en kombinasjon av språklige og subjektive kriterier.

Begrepet same omfatter personer som kan skrives inn i samemantallet, og barn av de som kan skrives inn, jf. sameloven § 2-6 og opplæringsloven § 6-1. Begrepet samisk språk slik det er benyttet i opplæringsloven kapittel 6, omfatter både nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk, jf. opplæringsloven § 6-1. Elevenes velger selv hvilket av de samiske språkene de ønsker opplæring i. Elevene kan velge samisk som første- eller andrespråk.

Som samer regnes følgelig den som kan stå i Sametingets valgmanntall. Av samelovens § 2-6, Sametingets valgmanntall, fremgår følgende:

- Alle som avgir erklæring om at de oppfatter seg selv som same, og som enten
 - har samisk som hjemmespråk, eller
 - har eller har hatt forelder, besteforelder eller oldeforelder med samisk som hjemmespråk, eller
 - er barn av person som står eller har stått i Sametingets valgmanntall, kan kreve seg innført i Sametingets valgmanntall.
- Begjæring om innføring i Sametingets valgmanntall rettes til Sametinget.
- Sametingets valgmanntall utarbeides av Sametinget på grunnlag av folkeregisteret, valgmanntallet ved siste sametingsvalg og de krav om innføring eller strykning som er kommet i løpet av valgperioden. Sametingets valgmanntall skal føres kommunevis.
- Når en person er innført i Sametingets valgmanntall, kan dette registreres i folkeregisteret. Denne registrering skal være tilgjengelig kun for den myndighet som har ansvaret for gjennomføring av valg til Sameting, eller etter samtykke fra Sametinget.

4.4.3 Retten til opplæring i og på samisk

Etter opplæringslovens § 6-2 har elever i grunnskolealder som bor i et samisk distrikt rett til opplæring i og på samisk. Med dette menes at elevene har rett til å få all opplæring på samisk. I Troms omfatter samisk distrikt Kåfjord og Lavangen kommuner. Utenfor forvaltningsområdet har samer rett til opplæring på samisk dersom minst ti elever ønsker det, og så lenge disse utgjør en gruppe på seks elever. Kommunen kan vedta å legge opplæringen på samisk til en eller flere skoler i kommunen. Det er kommunene som bestemmer hvilken skole et slikt tilbud skal kunne gis på. Skoleeier har det overordnede ansvar for at elevenes rettigheter til samisk opplæring blir oppfylt.

§ 6-3. Samisk videregående opplæring

Samar i videregående opplæring har rett til opplæring i samisk. Departementet kan gi forskrifter om alternative former for slik opplæring når opplæringa ikkje kan givast med eigna undervisningspersonale på skolen.

Departementet kan gi forskrifter om at visse skolar skal tilby opplæring i eller på samisk eller i særskilde samiske fag i den videregående opplæringa innanfor visse kurs eller for visse grupper. Fylkeskommunen kan også elles tilby slik opplæring.

Opplæringslovens § 6-3 omhandler elever i videregående opplæring. Samiske elever har en individuell rett til opplæring i samisk språk i den videregående skolen. For videregående opplæring kan departementet gi forskrifter om at visse skoler skal tilby opplæring i eller på samisk eller i særskilte samiske fag. Etter forskrift til opplæringsloven § 7-1 har elevene rett til alternativ opplæringsform så lenge opplæringen ikke kan gis av egne lærere. I praksis betyr slik alternativ opplæringsform fjernundervisning, intensivundervisning eller ulike former for språksamlinger.

Forskrift til opplæringslova

Kapittel 7. Alternative opplæringsformer i samisk og finsk (Opplæringslova § 2-7 andre ledd, § 6-2 femte ledd og § 6-3 første ledd)

§ 7-1. Alternative opplæringsformer i samisk og finsk

Elevar som har rett til opplæring i samisk og/eller finsk, har rett til alternativ form for slik opplæring når opplæringa ikkje kan givast av eigna undervisningspersonale ved skolen. Alternative former for opplæring kan t.d. vere fjernundervisning, intensivundervisning eller særlege leirskoleopphald.

Alternative opplæringstilbod for elevar i grunnskolen skal utarbeidast i samarbeid med foreldra.

Grunnskolen og videregående skoler over hele Norge er etter opplæringslovens § 6-4 pålagt å gi alle elever opplæring om det samiske folk, om samisk språk, kultur og samfunnsliv. Elever ved friskoler har ingen rett til opplæring i samisk språk. Samiske elever på friskoler må søke særskilt om opplæring i samisk. Det er opp til skolen om de tilbyr samiskundervisning til sine elever.

§ 6-4. Innhaldet i opplæringa

Forskrifter om læreplanar etter § 2-3 og § 3-4 skal gi pålegg om opplæring om den samiske folkegruppa og om språket, kulturen og samfunnslivet til denne folkegruppa i tilknytning til dei ulike fagområda. Innanfor rammer fastsette av departementet gir Sametinget forskrifter om innhaldet i slik opplæring.

Sametinget gir forskrifter om læreplanar for opplæring i samisk språk i grunnskolen og i den vidaregåande opplæringa, og om læreplanar for særskilde samiske fag i den vidaregåande opplæringa. Forskriftene må liggje innanfor omfangs- og ressursrammer fastsette av departementet.

Departementet gir forskrifter om andre særskilde læreplanar for grunnskoleopplæringa i samiske distrikt og for elevar elles som får samisk opplæring i grunnskole og i vidaregåande opplæring.

Sametinget skal i samråd med departementet lage utkast til desse forskriftene.

4.4.4 Utvidet rett til samiskopplæring i videregående opplæring i Troms

Av opplæringsloven fremgår det at den som kan definere seg som same etter sameloven, og dermed kan skrives inn i samemantallet, har rett til opplæring i samisk. Lovkravet består av et subjektivt element (personen må oppfatte seg selv som same) og et mer objektivt element (personen står i en nedadgående slektslinje med en som har brukt samisk språk eller står i samemantallet). Gjennom samarbeidsavtalen med Sametingets artikkel 5

har Troms fylkeskommune imidlertid valgt å utvide lovområdet til å gjelde *alle elever* som ønsker opplæring i samisk:

«Alle elever i videregående skoler i Troms skal få tilbud om opplæring i samisk språk. Dersom det ikke er mulig å skaffe lærer ved skolen, skal det tilbys alternative opplegg som for eksempel fjernundervisning. Det er et mål å øke andelen elever som tar samisk som førstespråk.»

(Artikkel 5 i Troms fylkeskommunes samarbeidsavtale med Sametinget.)

4.4.5 Sametingets rolle i samiskopplæringen

4.4.6 Sametingets rolle i samiskopplæringen

I utviklingen av samepolitikken forholder nasjonale myndigheter seg først og fremst til Sametinget. Sametinget foretar prioriteringer som regjeringen søker å legge til grunn for sin politikk. Sametinget har en rekke tiltak rettet mot de forskjellige samiske kulturelle, språklige og næringsmessige gruppene, og har kontorsteder både i sjøsamiske, lulesamiske og sørsamiske områder, i tillegg til i Indre Finnmark.

Sametinget har, sammen med nasjonale myndigheter, et spesielt ansvar for å legge til rette for å sikre de ulike språklige og kulturelle grupper samer en bærekraftig fremtid, samtidig som iverksettingen av politikk og tiltak i stor grad må skje gjennom kommuner og fylkeskommuner og lokale og regionale statlige organer. Sametinget samarbeider med sentrale myndigheter, og gir informasjon og veiledning om samiskopplæring. Sametinget gir tilskudd og stipend, forvalter læremiddelproduksjonen, utarbeider læreplaner og sikrer rammebetingelser for grunnopplæringen, høyere utdanning og forskning.

Sametingets virksomhet skal ut fra dette:

- Sikre gode rammevilkår for samisk barnehage, grunnopplæring, høyere utdanning og forskning gjennom dialog med sentrale, regionale og lokale myndigheter og andre aktuelle aktører.
- Medvirke til at samiske barn og unge har en sterk identitet og tilknytning til samisk språk, kultur og samfunnsliv.
- Medvirke til at den samiske befolkningen har en reell rett til kvalitativ god opplæring i og på samisk.
- Medvirke til at all høyere utdanning og forskning ivaretar det samiske perspektivet.

Samisk i videregående opplæring

Alle samiske elever i videregående opplæring har rett til opplæring i samisk, jf. opplæringsloven § 6-3. Dette gjelder selv om eleven ikke hadde opplæring i samisk i grunnskolen. Elevene får velge hvilket samisk språk de skal ha opplæring i – nordsamisk, lulesamisk eller sørsamisk.

Elever i videregående opplæring som får opplæring i samisk som første eller andrespråk er unntatt fra kravet om opplæring i fremmedspråk, jf. forskrift til opplæringsloven § 1-10 andre ledd. For elever med opplæring i samisk som førstespråk eller andrespråk gjelder ikke kravet om opplæring i skriftlig sidemål, jf. forskrift til opplæringsloven § 1-11 første ledd bokstav a. Skoleeier kan tilby samisk som fremmedspråk om de ønsker det.

Elever som ikke har hatt opplæring i sidemål på ungdomstrinnet, kan fritas fra vurdering med karakter i skriftlig sidemål på videregående trinn. Det er ikke tilstrekkelig at eleven har hatt rett på opplæring i samisk, og dermed fritak fra opplæring i skriftlig sidemål på ungdomstrinnet. Retten må ha vært benyttet for at eleven skal få fritak fra vurdering med karakter i den videregående skolen. Elevene som *ikke* velger å fortsette samiskopplæring i

videregående opplæring, kan bare fritas fra vurdering med karakter i skriftlig sidemål. De skal følgelig ha undervisning i skriftlig sidemål og motta vurdering uten karakter i faget. Elever som velger samisk som *fremmedspråk*, får ikke fritak fra skriftlig sidemål.

Plikter for skoleeier

Fylkeskommunen har ansvaret for at kravene i opplæringsloven med forskrifter blir oppfylt, jf. opplæringsloven § 13-10. Det betyr at skoleeier har det overordnede ansvaret for at elevenes rettigheter til samisk opplæring blir oppfylt. Alle skoleeiere skal tilby opplæring i, eventuelt på samisk i grunnskolen, til samiske elever. Skoleeier kan tilby samisk som fremmedspråk om de ønsker det.

Skoleeier har plikt til å informere og veilede elever og foreldre som har spørsmål til retten og plikten til opplæring i samisk, eventuelt på samisk, jf. forvaltningsloven § 11.

Fremmedspråk

Elever som får opplæring i samisk som første- eller andrespråk, er unntatt fra kravet om fremmedspråk eller språklig fordypning, men har rett til å velge slik opplæring dersom de ønsker det, jf. forskrift til opplæringsloven § 1-9 første ledd. Elever som er unntatt fra kravet om opplæring i fremmedspråk eller språklig fordypning, skal få forsterket opplæring i f.eks. samisk, jf. forskrift til opplæringsloven § 1-9 tredje ledd a.

Læremidler

Fylkeskommunen har ansvar for at kravene i opplæringsloven og forskriften til loven blir oppfylt, herunder å stille til disposisjon de ressurser som er nødvendige for at kravene skal kunne bli oppfylt, jf. opplæringsloven § 13-10. Skoleeier skal sørge for at alle skoler har tilgang på nødvendige læremidler for å kunne oppfylle kompetansemålene i faget, men kommunene har ikke plikt til å utarbeide nye læremidler.

(Kilde:udir.no om retten til opplæring i og på samisk)

4.5 Strukturer i samiskopplæringen

4.5.1 Samisk som førstespråk og andrespråk

Elever med samisk som førstespråk kommer som regel fra hjem der det snakkes samisk daglig.

- Elever med opplæring i samisk som førstespråk skal ha opplæring i samsvar med det ordinære Læreplanverket for Kunnskapsløftet, men skal følge Læreplanverket for Kunnskapsløftet- Samisk når det gjelder opplæringen i samisk.
- De skal også ha opplæring i norsk med funksjonell tospråklighet som mål. De kan velge mellom læreplanene «Norsk for elever med samisk som førstespråk» og «Norsk» (ordinær norsklæreplan).
- De er fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål.
- De er fritatt for opplæring i andre fremmedspråk enn engelsk.

Elever med samisk som andrespråk har gjerne en samisk bakgrunn, men den daglige bruken av samisk mangler. Elever som ikke bor i samiske miljøer og samisktalende omgivelser, har større vansker med å tilegne

seg og bruke samisk språk i dagliglivet enn elever som bor i samfunn der samisk er i daglig bruk.

- Elever med opplæring i samisk som andrespråk skal ha opplæring i samsvar med det ordinære Læreplanverket for Kunnskapsløftet, men skal følge Læreplanverket for Kunnskapsløftet-Samisk når det gjelder opplæringen i samisk. Elevene har norsk som førstespråk, og skal ha opplæring etter læreplanen «Norsk» (med redusert årstimetall) med funksjonell tospråklighet som mål.
- De er fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål.
- De er fritatt for opplæring i andre fremmedspråk enn engelsk.

Alle elever som får samiskopplæring, skal parallelt ha opplæring i norsk. I formålstekstene til læreplanene i samisk og norsk står følgende som peker imot en samordning av samisk- og norskopplæringen omkring elevenes tospråklighetskompetanse:

Opplæringen i samisk som førstespråk bidrar sammen med opplæringen i norsk til elevenes tospråklige kompetanse. Fagene samisk og norsk har mange felleselementer, og for elever med tospråklig opplæring er det derfor naturlig med et nært samarbeid mellom de to fagene. («Læreplan i samisk som førstespråk»)

Norskfaget skal sammen med faget samisk legge grunnlaget for utviklingen av elevenes funksjonelle tospråklighet og gi innsikt i og forståelse for de samfunn de er en del av. På den måten kan norskfaget fremme en bevisst og kunnskapsbasert forståelse av likheter og forskjeller mellom norsk og samisk språk og kultur. [...] Fagene samisk og norsk har mange felles elementer, og det er derfor viktig med et nært samarbeid om disse to fagene. [...] Opplæringen i norsk gjennom det 13-årige løpet skal sammen med samiskopplæringen være med på å gi elevene den språklige selvtillit som gir et godt grunnlag for aktiv deltakelse i samfunns- og yrkesliv. («Læreplan i norsk for elever med samisk som førstespråk»).

Definisjon av tospråklighet

«Bilingvisme, bilingvitet, bilingvalisme, tospråklighet, det forhold at en person i sitt daglige liv behersker og bruker to eller flere språk som vedkommende normalt har lært som barn. Ofte vil de to språkene brukes i ulike sammenhenger. Barn av pakistanske foreldre oppvokst i Norge vil ofte bruke norsk når de snakker om norske forhold og urdu eller panjabi når de snakker om pakistanske forhold. Man kan også snakke om bilingvale samfunn, se også diglossi. Før ble det antatt at bilingvisme var skadelig for barnets intellektuelle utvikling, men nyere forskning tyder snarere på det motsatte. Imidlertid forutsetter det at de to språkene er like akseptert i samfunnet og likestilt i skolen.»

(Store Norske Leksikon v/Hanne Gram Simonsen 4.1.2016 kl. 14:14.)

4.5.1.1 Samisk som andrespråk - ulike alternativer og nivåer

Elever som har samisk som andrespråk, kan ha ulike forkunnskaper når de starter med språkopplæringen. For noen elever er samisk et helt nytt språk, mens andre kan noe samisk når de begynner skolegangen. Situasjonen når det gjelder muligheter til å utvikle språket ved å høre og bruke språket daglig i sitt nærmiljø, er også ulik for samiskelever. Læreplanen «Samisk som andrespråk» er bygd opp av alternativer hvor krav til sluttkompetanse i faget er nivåbasert. Faget består av følgende alternativer:

- Samisk som andrespråk – samisk 2 (elever som har hatt samisk 2 på grunnskolen, fortsetter med samisk 2 på videregående opplæring).
- Samisk som andrespråk – samisk 3 (elever som har hatt samisk 3 på grunnskolen, fortsetter med samisk 3 på videregående opplæring).
- Samisk som andrespråk – samisk 4. Dette alternativet er et tilbud for nybegynnere i samisk på videregående opplæring og kan velges kun av elever som ikke har hatt samisk på grunnskolen.

Kompetansemålene i læreplanen er fordelt på ni nivåer. Det er tre nivåer for barnetrinnet; nivå 1b, nivå 2b og nivå 3b. Alle som starter med samisk som andrespråk de første årene på grunnskolen, starter på nivå 1b. Hovedfokus i starten vil være å lære språket muntlig gjennom lek, lytting og aktiviteter. Opplæringen i samisk skal også være med på å utvikle den første lese- og skriveopplæringen hvor norskfaget har hovedansvaret.

4.5.1.1.1 Samisk som andrespråk - samisk 2

Samisk 2 er det alternativet i samisk som andrespråk som har høyeste krav til måloppnåelse. Etter Vg3 skal elevene kunne kompetansemål for alle ni nivåer i læreplanen. Elevene skal ha kunnskaper og trygghet til å bruke samisk skriftlig og muntlig, og være funksjonelt tospråklige.

Elever som velger samisk 2, skal arbeide mot kompetansemål for alle tre nivåene, det vil si nivå 1b, 2b og 3 b i løpet av barnetrinnet og fortsetter med nivå 4-6 på ungdomstrinnet og nivå 7-9 på videregående opplæring.

Måloppnåelse i forhold til årstrinn	Nivå
Etter 3. årstrinn	Nivå 1 b
Etter 5. årstrinn	Nivå 2 b
Etter 7. årstrinn	Nivå 3 b
Etter 10. årstrinn	Nivå 4-6
Etter Vg1S	Nivå 7
Etter Vg2S	Nivå 8
Etter Vg3S	Nivå 9
Etter Vg2Y	Nivå 7

Måloppnåelse i forhold til årstrinn	Nivå
Etter påbygging	Nivå 8-9

4.5.1.1.2 Samisk som andrespråk - samisk 3

Samisk som andrespråk – samisk 3 vil være et alternativ for elever som ikke kan noe samisk når de starter med opplæring i faget, og som vil ha nytte av å bruke mere tid på hvert nivå på grunnskolen. Elever som starter med samisk sent på barnetrinnet eller først på ungdomstrinnet, får også opplæring etter denne varianten.

Elever som velger samisk 3, gjennomfører nivå 1b-2b på barnetrinnet og nivå 1-3 på ungdomstrinnet. Nivå 1-3 er ikke identisk med nivå 1b-3b på barnetrinnet. For de som har hatt samisk på barnetrinnet, vil noe av lærestoffet være repetisjon, men krav til lese- og skriveferdigheter for nivå 1-3 er større enn for nivå 1b-3b. På videregående opplæring fortsetter elevene med nivå 4-6.

Elever som velger sluttvurdering og eksamen etter denne varianten på studieforbereende utdanningsprogram, vil oppnå kravene til om lag 2/3 av hele læreplanen i samisk som andrespråk. Det er ikke nødvendigvis et mål at elevene blir tospråklige. Da denne varianten er en del av faget samisk som andrespråk, har elevene mulighet til å fullføre hele faget som privatister.

Måloppnåelse i forhold til årstrinn	Nivå
Etter 4. årstrinn	Nivå 1b
Etter 7 årstrinn	Nivå 2b
Etter 10. årstrinn	Nivå 1-3
Etter Vg1S	Nivå 4
Etter Vg2S	Nivå 5
Etter Vg3S	Nivå 6
Etter påbygging	Nivå 5-6
Etter påbygging	Nivå 5-6

Måloppnåelse i forhold til årstrinn	Nivå
-------------------------------------	------

4.5.1.1.3 Samisk som andrespråk - samisk 4

Dette er et alternativ for elever som starter med opplæring i samisk i videregående opplæring. Elever som får opplæring og tar eksamen etter denne varianten på studieforberedende utdanningsprogram, vil oppnå kravene til om lag 1/3 av hele læreplanen i samisk som andrespråk. Elever som ikke har hatt opplæring i samisk i grunnskolen og som velger slik opplæring i videregående opplæring, kan bruke 140 timer fra valgfritt programfag til samisk. Utdanningsdirektoratet har klagtjort overfor Troms fylkeskommune ved Nord-Troms videregående skole at skolen vil ha plikt til å tilby slikt programfag på forespørsel fra Samisk 4-elever:

Læreplanen sier at "Elever som ikke har hatt opplæring i samisk i grunnskolen og som velger slik opplæring i videregående opplæring, kan bruke 140 timer fra valgfritt programfag til samisk." Det vil si 140 timer i tillegg til de 309 timene, totalt 449 timer. Dette betyr at elever som ikke har hatt samisk i grunnskolen, har rett til styrket opplæring i samisk med 140 timer, og skolen har plikt å tilby dette dersom eleven ønsker det. Vi vil oppdatere rundskriv om fag- og timefordeling med informasjon om dette.

Ettersom Samisk 4 er en del av faget samisk som andrespråk, har elevene mulighet til å ta Samisk 3 eller fullføre hele faget (det vil si Samisk 2) senere som privatister. Dette alternativet gjelder altså ikke for elever som har fått opplæring i samisk som andrespråk i grunnskolen.

Måloppnåelse i forhold til årstrinn	Nivå
Etter Vg1S	Nivå 1
Etter Vg2S	Nivå 2
Etter Vg3S	Nivå 3
Etter Vg2Y	Nivå 1
Etter påbygging	Nivå 2-3

4.5.2 Antall elever i videregående opplæring i Norge med samisk som første og andrespråk

År	2008/09	09/10	10/11	11/12	12/13
----	---------	-------	-------	-------	-------

År	2008/09	09/10	10/11	11/12	12/13
Totalt	341	369	433	473	416
Samisk som førstespråk	189	215	248	267	236
Samisk som andrespråk	152	154	185	206	180

4.5.3 Samisk som fremmedspråk

Elever med opplæring i samisk som fremmedspråk får ikke oppfylt en *rett* til opplæring, men et fagtilbud som skolen ønsker å tilby alle sine elever.

- Disse elevene skal ha opplæring i samsvar med det ordinære Læreplanverket for Kunnskapsløftet.
- De har som regel norsk som førstespråk.
- De kan ha et annet samisk språk som første- eller andrespråk.
- Opplæring i samisk som fremmedspråk gir ikke fritak fra opplæring/vurdering i skriftlig sidemål eller reduksjon i årstimetallet i norsk.

4.5.4 Antall og andel elever med samiskopplæring i grunnskolen i Norge

År	2008/09	09/10	10/11	11/12	12/13
Antall elever med opplæring i samisk språk	2517	2336	2260	2153	2126
Andel elever med opplæring i samisk språk	0,41	0,38	0,37	0,35	0,35
Nordsamisk	2339	2158	2073	1987	1933
Sørsamisk	101	97	90	94	95
Lulesamisk	77	81	97	72	98

4.5.5 Antall og andel elever med samiskopplæring i videregående opplæring i Norge

�r	2008/09	09/10	10/11	11/12	12/13
Antall elever	341	369	433	473	416
Andel elever	0,19	0,21	0,24	0,26	0,22

Språk	2012/13
Totalt	416
Nordsamisk	386
Sørsamisk	18
Lulesamisk	12

Fire eksempler fra samiskopplæringen på yrkesfaglige utdanningsprogrammer:

På yrkesfag har elevene verken fremmedspr koppl ring eller opplæring i norsk sidemål:

Heaika er yrkesfagelev på Vg2 Elektrofag. Han kommer fra et samisktalende hjem, og følger læreplanene «Samisk som førstespråk» og «Norsk for elever med samisk som førstespråk»:

- Han har norsk 1,5 undervisningstimer (45 min-enheter) per uke.
- Han har samisk 1,5 undervisningstimer per uke.

M ret er elev på Vg1 Helse- og oppvekstfag, og kommer også fra et samisktalende hjem. Hun følger imidlertid læreplanene «Samisk som førstespråk» og «Norsk»:

- Hun har norsk 2 undervisningstimer (45 min-enheter) per uke.
- Hun har samisk 1,5 undervisningstimer per uke.

Erik har samisk bakgrunn, men norsk som førstespråk. Han vil lære samisk, og følger læreplanene

«Norsk» og «Samisk som andrespråk»:

- Han har norsk 1,5 undervisningstimer (45 min-enheter) per uke.
- Han har samisk 1,5 undervisningstimer per uke.

Anne er yrkesfagelev med samisk som andrespråk (Samisk 2). Hun har valgt påbygging til generell studiekompetanse:

- Hun er fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål.
- Hun har 8 undervisningstimer (45 min-enheter) norsk i uken.
- Hun har 8 undervisningstimer samisk i uken.

I tillegg kan det dukke opp tilfeller der elever ikke skal ha opplæring i nordsamisk, men lule- eller sørsamisk.

Seks eksempler fra samiskopplæringen på studieforberedende utdanningsprogrammer:

Elle er studiespesialiseringselev på Vg2. Hun kommer fra et samisktalende hjem, og følger læreplanene «Samisk som førstespråk» og «Norsk for elever med samisk som førstespråk»:

- Hun er fritatt fra fremmedspråk.
- Hun er fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål.
- Hun har norsk 3,5 undervisningstimer (45 min-enheter) per uke.
- Hun har samisk 3,5 undervisningstimer per uke.

Anders er elev på Idrettsfag på Vg3, og kommer også fra et samisktalende hjem. Han følger imidlertid læreplanene «Samisk som førstespråk» og «Norsk»:

- Han er fritatt fra fremmedspråk.
- Han er fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål.
- Han har norsk 6 timer undervisningstimer (45 min-enheter) per uke.
- Han har samisk 3,5 undervisningstimer per uke.

Mette er elev på Vg1 Musikk, dans og drama. Hun har norsk som førstespråk, og har fått noe opplæring i samisk i grunnskolen. Hun vil fortsatt lære samisk, og følger læreplanene «Norsk» og

«Samisk som andrespråk» (Samisk 2):

- Hun er fritatt fra fremmedspråk.
- Hun er fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål.
- Hun har norsk 3,5 undervisningstimer (45 min-enheter) per uke.
- Hun har samisk 3,5 undervisningstimer per uke.

Marit er studiespesialiseringselev på Vg1. Hun har norsk som førstespråk, og har fått noe opplæring i samisk i grunnskolen. Hun ønsker imidlertid ikke å fortsette med samiskopplæring:

- Hun skal begynne med opplæring i fremmedspråk som strekker seg over tre år.
- Hun skal ha opplæring i skriftlig sidemål, men er fritatt fra *vurdering med karakter*.
- Hun har norsk 4 undervisningstimer (45 min-enheter) per uke.

Inge er også Vg1-elev på Musikk, dans og drama. Også han har samisk bakgrunn, men norsk som førstespråk. Han vil lære samisk, og følger læreplanene «Norsk» og «Samisk som fremmedspråk»:

- Han er ikke fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål.
- Han har norsk 4 undervisningstimer (45 min-enheter) per uke.

- Han har samisk 4 undervisningstimer per uke.

Egil er Vg3-elev på Studiespesialisering. Han har samisk bakgrunn, men han har ikke lært samisk. Han får nybegynneropplæring etter læreplanene «Samisk som andrespråk» (Samisk 4) og «Norsk»:

- Han er fritatt fra fremmedspråk.
- Han er fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål.
- Han har norsk 6 undervisningstimer (45 min-enheter) per uke.
- Han har samisk 3,5 undervisningstimer per uke.
- Han bruker 140 timer valgfritt programfag til samisk.

I tillegg kan det dukke opp tilfeller der elever ikke skal ha opplæring i nordsamisk, men lule- eller sørsamisk.

4.6 Ressurser til samiskopplæringen

4.6.1 Økonomiske ressurser

Troms fylkeskommune har en sterk vilje til å styrke samisk, noe som er uttrykt gjennom samarbeidsavtalen med Sametinget: «Alle elever i videregående skoler i Troms skal få tilbud om opplæring i samisk språk» (Artikkel 5).

4.6.1.1 Statens tilskuddsordning til kommuner og fylkeskommuner med samiskopplæring

Fylkeskommunen får tilskudd fra Staten for elever som etter loven har rett til opplæring i samisk (første- og andrespråkelever). Det gis ikke slikt tilskudd for elever som får opplæring i samisk som fremmedspråk. Tilskuddet beregnes med en timesats per fylke etter følgende timebaserte system:

- For de 20 første elevene/lærlingene får Troms tilskudd for 50 klokketimer per elev/lærling.
- For elevtall over 20 får Troms halvt tilskudd, det vil si for 25 klokketimer per elev/lærling.

Den videregående opplæringen i Troms gis ved 14 skoler og enda flere skolesteder. Det er ikke mulig å samle alle elevene ved ett skolested, for derved å oppnå stordriftsfordeler som samsvarer med refusjonsmodellen.

4.6.1.2 Sametingets tospråklighetsmidler

Sametinget tildeler midler til kommuner og fylkeskommuner for å bidra til å gjøre det samiske språket synlig i det offentlige rommet i henhold til samelovens språkregler:

1. Mål for avtalen

Formålet med denne avtalen er å legge forholdene til rette for et varig fast samarbeid mellom Sametinget og Troms fylkeskommune i forvaltning av samelovens språkregler. Troms fylkeskommunes skal legge forholdene til rette for at samene skal kunne bevare og utvikle sitt språk i Troms fylkeskommune, og alle som henvender seg på samisk, har rett til å bli betjent på samisk når de henvender seg til offentlige etater.

Grunnlaget for denne avtalen om bruken av samiske tospråklighetsmidler er Samelovens språkregler som skal sikre innbyggerne grunnleggende rettigheter vedrørende bruk og utvikling av samisk språk i Troms

fylkeskommune. Denne avtalen setter ingen begrensninger i ansvaret etter samelovens språkregler, og reglene i sameloven går foran denne avtalen. Avtalen skal heller ikke være til hinder for samarbeid som ikke er nevnt i denne avtalen.

Troms fylkeskommune forplikter seg til å følge opp tiltakene i "Strategiplan for samisk språk og samisk kulturkompetanse" og "avtale om samarbeid mellom Sametinget og Troms fylkeskommune" ved utdelingen av samiske tospråklighetsmidler. Avtalens formål er å legge forholdene til rette for et varig fast samarbeid mellom partene i forvaltning av samelovens språkregler i Troms fylkeskommune. Partene vil legge forholdene til rette for at samene skal kunne bevare og utvikle sitt språk i Troms fylkeskommune.

4.6.1.3 Sametingets stipend til elever i videregående opplæring

Heltids- og deltidslever med opplæring i samisk som førstespråk, andrespråk eller fremmedspråk kan søke stipend fra Sametinget etter følgende satser i 2016:

- Kr. 7 500 til elever som har samisk som førstespråk.
- Kr. 5 500 til elever som har samisk som andrespråk.
- Kr. 3 000 til elever som har samisk som fremmedspråk.

4.6.2 Læremidler og ressursentra

Opplæringsloven § 13-10 pålegger fylkeskommunen ansvar for å stille til disposisjon de ressurser som er nødvendige for opplæringen. Dette innebærer også å sørge for tilgang til nødvendige læremidler for å kunne oppfylle kompetansemålene i faget. Når det gjelder læremidler til samiskopplæringen, er det Sametinget som forvalter læremiddelproduksjonen. De senere år har Sametinget prioritert utvikling av læremidler for barnehage og grunnskole.

Det foreligger ingen tilgjengelig og oppdatert, systematisk gjennomgang av læremiddeltilstanden for samiske fag i grunnopplæringen, men Fylkesmannen i Finnmark gjennomgikk situasjon i 2008 ved hjelp av Finnut Consult. Denne kartleggingen viste at skolene gjennomgående brukte samiske læremidler som var produsert før 2001, selv om det fra 2006 av var innført et nytt, nasjonalt læreplanverk og det var produsert læremidler til de nye læreplanene.

I 2016 var det et pågående arbeid med å produsere trykte læremidler med digitale ressurser som er tilpasset justeringer i læreplanverket, også for videregående opplæring. Sametingets læremiddel- avdeling opplyser at man de senere år har satset på å få produsert oppdaterte læremidler for de yngste elevene. Den videregående opplæringen har derav blitt prioritert bak læremidler til bruk i de grunnleggende årene for samiskopplæringen, i barnehager og grunnskole. Denne prioriteringen er for øvrig sterkt understøttet av det nasjonale språkutvalget under ledelse av Fylkesmannen i Troms. En hovedkonklusjon i utredningen *Hjertespråket* (NOU 2016: 18, fremlagt 10. oktober 2016) er at barns språklæring er nøkkelen til vitalisering av samiske språk.

4.6.2.1 Nasjonal digital læringsarena (NDLA)

Nasjonale digital læringsarena (NDLA) er eid av 18 norske fylkeskommuner, og jobber i dag med å erstatte lærebøkene i alle fag i den videregående skolen med digitale læremidler. Landets største skoleeier, Oslo

kommune, har aldri deltatt i dette samarbeidet. NDLA ble opprettet i 2007 som følge av innføringen av rett til frie læremidler i videregående opplæring i Kunnskapsløftet i 2006. NDLA skulle bidra til å rasjonalisere læremiddelinnkjøp og bidra til en overgang til bruk av flere digitale læringsressurser, for ved det å skape bedre samsvar mellom fylkeskommunenes investeringer i elektroniske maskinvarer og digital infrastruktur.

De samarbeidende fylkeskommunene øremerker om lag 20 % av læremiddelbudsjettet til drift og utvikling av NDLA, noe som tilsvarer om lag 50 millioner kroner i året. NDLA administreres av Hordaland fylkeskommune, og har ansatt daglig leder med redaktøransvar. Daglig leder/redaktør råder over en stab av såkalte nøkkelpersoner fra flere fylkeskommuner til driften. Styret for NDLA er Forum for utdanningssjefer/direktører (FFU).

Dersom en fylkeskommune ønsker tilbud innen et fag, må dette fremmes for styret av angjeldende fylkesutdanningssjef, og så vil styret avgjøre om tilbudet skal utvikles. I praksis er det slik at NDLA forholder seg markedsorientert til digitale læremidler, og prioriterer store fag med mange brukere, slik også de store norske forlagene gjør. Dette rammer samisk og andre fag hvor det fra før av er problemer med å oppdatere og utvikle nye læringsressurser.

4.6.2.2 Troms fylkeskommunes nettressurs Samisk historie

Den digitale læringsressursen «Samisk historie» er finansiert av Sametinget og Troms fylkeskommune, og er produsert av lærere ved nedlagte Skånland videregående skole/ Skániid joatkkaskovlá: Ardis Ronte Eriksen, Ulf Nilsen, Karin Rafael- sen, Line Lund Nilsen og Arnfinn Olsen.

Ressursen finnes i både fornyet og opprinnelig form på Internettet. Ressursen ble i sin tid utviklet for å møte fylkestingets vedtak av *Det kunnskapsrike nord* i 2006 om at ingen elever skal gjennomføre videregående opplæring uten minimumskunnskaper om samisk kultur og samiske forhold. Frem til sammenslåingen med Heggen videregående skole i 2010 var Skånland, sammen med de videregående skolene i Nordreisa og på Sjøvegan, prosjektskole med samisk kulturkunnskap som eget fag, og som en integrert del av fellesfag på studieforbereende utdanningsprogrammer.

4.6.2.3 Senter for samiske studier ved UIT Norges arktiske universitet (SESAM)

Senter for samiske studier (Sesam) er en felles ressurs for samisk og urfolksforskning, utdanning og kompetansebygging ved UIT Norges arktiske universitet.

De skal styrke universitets samlede forsknings- og utdanningsvirksomhet på samiske og urfolksrelaterte tema på tvers av faggrenser.

4.6.2.4 Giellatekno, Senter for samisk språkteknologi ved UIT Norges arktiske universitet

I 2005 etablerte Sametinget Divvun, et nettsted for samisk språkteknologi som blant annet skulle lage samiske ordretteprogram. Giellatekno og Divvun har siden den gang samarbeidet om samisk språkteknologisk forskning.

Grammatikkbaserte språkteknologiske verktøy for tekstprosessering, språklæring, digitale ordbøker og syntetisk tale er en forutsetning for at språk skal kunne fungere som bruksspråk i et moderne samfunn. Giellatekno arbeider for å gjøre slike program tilgjengelige for samiske språk, og for å gjøre det lettere også for andre minoritetsspråkssamfunn å lage slike program.

I 2007 begynte Giellatekno å utvikle interaktive pedagogiske program, først med en nordsamisk versjon av VISL, i samarbeid med Syd-Dansk Universitet, deretter med språklæringsprogrammet Qahpa. Giellatekno arbeider også med elektroniske ordbøker, der senteret setter sammen grammatisk analyse og ordbok til program som gjør det mulig å klikke direkte i teksten, og få grammatisk analyse og ordbokoppslag.

4.6.2.5 Senter for samisk i opplæringa

Senter for samisk i opplæringa er et ressurscenter som administreres av Samisk Høgskole i Kautokeino, og er spesielt rettet mot opplæringsystemet fra barnehagestadiet til høyere utdanning. Senteret arbeider vidt for å fremme muntlig og skriftlig bruk av samisk i befolkningen. Hovedområdene er lese- og skriveopplæring og muntlig språkutvikling. Dette innbefatter å styrke og fremme bruk av muntlig samisk i opplæringsystemet, kunnskap om flerspråklighet og språkvitalisering, og å formidle kunnskap om lesing og skriving. Senteret arbeider også med forsknings- og utviklingsarbeid knyttet til disse fagområdene. *Senter for samisk i opplæringa* driver også nettstedet Ovttas i samarbeid med Senter for IKT i utdanningen.

4.6.2.6 Ovttas

<http://ovttas.no/nb/> er en samisk læremiddeltjeneste med informasjon om samiske læremidler. Disse kan man låne disse via nettet fra Sametingets læremiddelsentral. I tillegg finnes det produksjonsverktøy og delingsarena for egenprodusert innhold på nettstedet.

4.6.2.7 Samiske språksenter i Troms

Ástávuona giellagoahtie i Lavangen kommune skal fremme samisk språk og kultur i sitt distrikt. Det er Lavangen kommune som eier og driver språksenteret, og det skal tilby samisk språktjenester til både astaffjæringar og til instanser i Astafjord.

Gáisi Giellaguovddáš ble offisielt åpnet i april 2004. Språksenteret har lokaler i grendehuset i Lakselvbukt og i rådhuset i Tromsø. Senteret skal fremme samisk språk og kultur i Ullsfjorden, og være et kompetansesenter for Tromsø kommune og omkringliggende kommuner.

Språksenteret *Várdobáiki* på Evenes har kontinuerlig fokus på samiske språkspørsmål i regionen Nordre Nordland/Sør-Troms. Det dreier seg f. om ulike språkkurs, arbeid med stedsnavn og tiltak for å øke motivasjon til å lære samisk. Arbeid med revitalisering av samisk språk vil også i fremtiden være et av hovedfokusområdene for *Várdobáiki*. Språksenteret har også en viktig funksjon for bevissthet om samisk språkvalg, i og med at det opererer i det flytende grenseområdet mellom nordsamisk og lulesamisk.

Kåfjord kommune ble innlemmet i det samiske forvaltningsområdet i 1992. *Samisk språksenter* ble opprettet i 1994 som en kommunal avdeling med undervisnings- og kompetansesenter for samisk språk. Språksenteret er en del av *Senter for nordlige folk* på Samuelsberg, og skal bidra til å styrke bruken av og interessen for samisk språk, samt være en ressurs og et kompetansesenter i språk- og kulturarbeidet lokalt og regionalt. Senteret gjør også læremidler tilgjengelige via Kåfjord kommunes nettsider. Virksomheten til Samisk språksenter er særlig rettet mot følgende mål:

- Å styrke bruken av og interessen for samisk språk i barnehage, skole og befolkningen generelt.

- Å oversette og tolke for Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune og en del andre institusjoner, foreninger og lag.
- Å utvikle undervisningsmateriell som også publiseres på nett.
- Å tilby samiskopplæring til kommuneansatte og andre voksne.
- Å arrangere seminarer og kortvarige kurs for kommuneansatte og andre etter behov.

4.7 Status for samiskopplæringen i Troms 2016-2017

Tabellene på de følgende sidene viser et sentralt problem for arbeidet med å bevare og utvikle samisk språk gjennom den videregående opplæringen: De som skulle fått samiskopplæring ved de videregående skolene i Troms, har avbrutt opplæringen i samisk i grunnskolen. GSI-tallene viser et nærmest systematisk frafall fra samiskopplæringen fra 1. til 10. trinn i Troms. Tallene må leses med forbehold, hvor ett er at elever kan slutte med samisk på ett nivå, men fortsette på et lavere nivå. Det er likevel et talende helhetsbilde som dannes av GSI-statistikken.

Størst er frafallet blant elever med opplæring i samisk som andrespråk (Samisk 2 og Samisk 3), der opplæringen i skole sannsynligvis utgjør den eneste samiskspråklige arenaen for mange av disse elevene. Det kan for øvrig se ut som om foreldre til elever med rett til opplæring i samisk som andrespråk, ser skolesituasjonen for barna litt an, i og med at det er flest elever med Samisk 2 på 2. til 4. trinn, mens det høyeste antallet med opplæring i Samisk 3 finnes på 5. trinn.

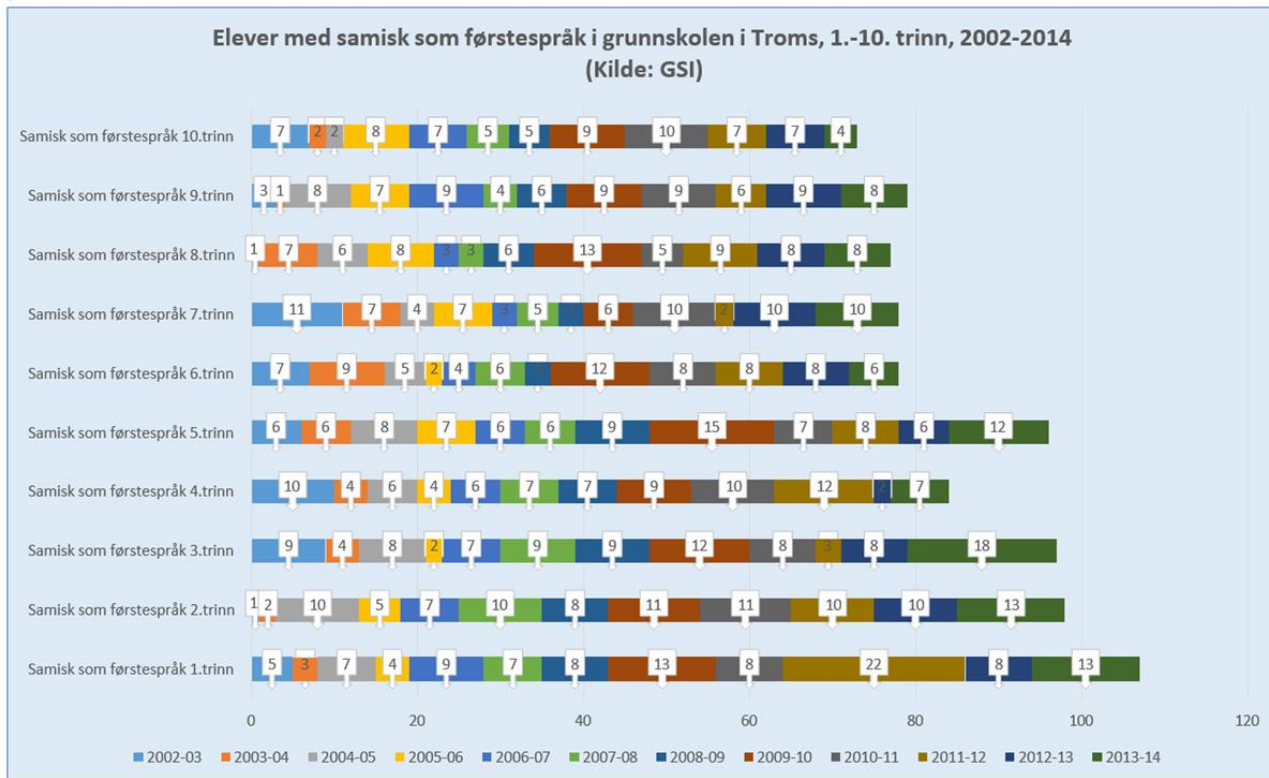
Når det gjelder elever med samisk som førstespråk, finner vi derimot det høyeste antallet på 1. trinn. Dette indikerer at foreldrene til disse barna er bevisste at elevene skal fortsette språkopplæringen de har fått hjemme, og eventuelt i samiskspråklig barnehage, gjennom grunnskoleløpet. Andelen som faller fra samiskopplæringen blant førstespråkelevne (Samisk 1: 32 %) er også langt lavere enn hva gjelder for andrespråkelevne (Samisk 2: 41 %, Samisk 3: 46 %).

Situasjonen for Samisk 3 er ustabil, selv om det kan se relativt lyst ut på barnetrinnet. Skoleåret 2006- 2007 var det 16 tredjeklassinger med samiskopplæring i grunnskolen i Troms. Året etter var antallet steget til 22, og på 7. trinn var det 19 elever av dette årskullet som fremdeles lærte seg samisk. Skoleåret etter befinner disse elevene seg på ungdomstrinnet, og antallet holder seg på 8. trinn før det faller til 14 på 9. trinn. På 10. trinn er det imidlertid bare seks fra dette årskullet som fremdeles har samiskopplæring.

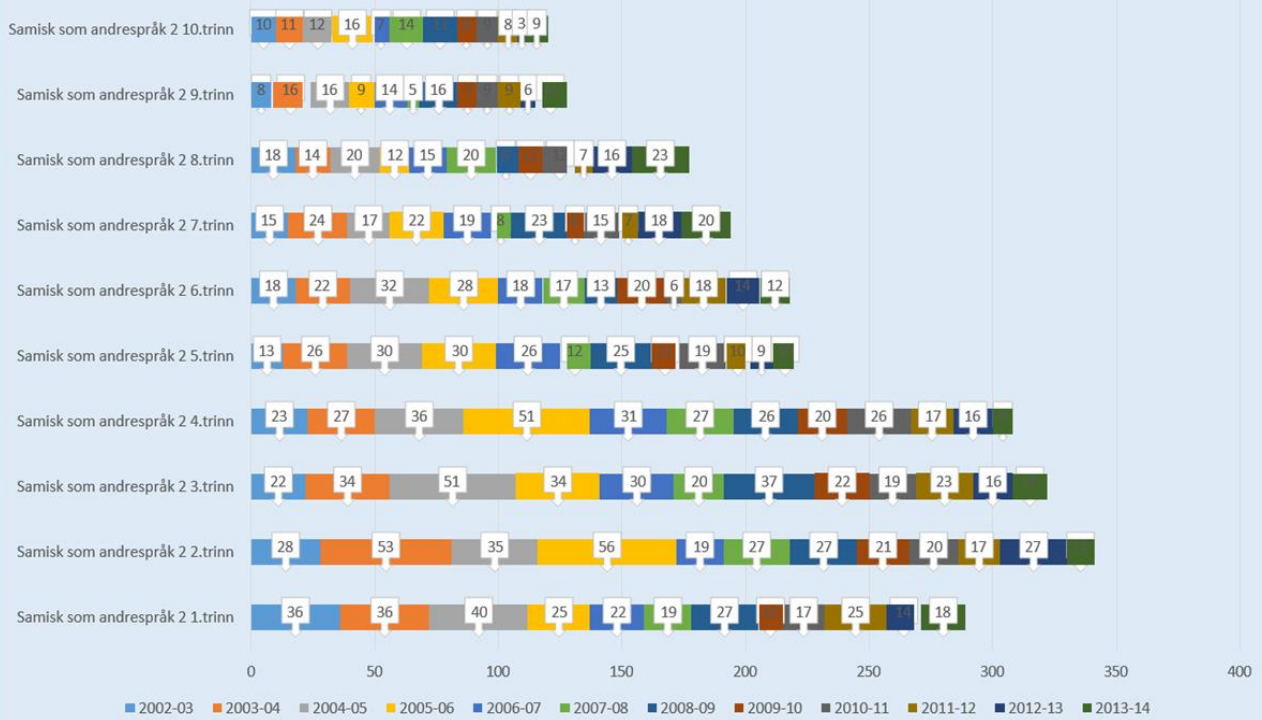
Situasjonen for opplæringen på det høyeste andrespråknivået, Samisk 2, fremstår som kritisk. Et ekstremt eksempel finner vi i barnekullet født i 1996: Av 53 elever som hadde Samisk 2-opplæring på 2. trinn skoleåret 2003-2004 i grunnskolen i Troms var det bare 8 som fortsatt hadde samiskopplæring skoleåret 2011-2012. Frafallet fra Samisk 2 ser ut til å skje ved tre overganger, fra 4. til 5. trinn, fra 6.- til 7. trinn og fra 8.-9. trinn. Dette siste må ses i lys av siste ledd av Opplæringslovens § 6-2: «Elevane avgjer sjølv om dei vil ha opplæring i og på samisk frå og med 8. årstrinnet [...]»

Situasjonen for samisk som førstespråk (Samisk 1) fremstår som mer stabil gjennom grunnskolen enn hva gjelder samisk som andrespråk. Men selv om frafallet skjer mer gradvis, og selv om *andelen* førstespråkelever som faller fra er lavest, er det et alarmerende stort *antall* førstespråkelever som avbryter opplæringen i samisk i Troms. Dette fordi én av hovedutfordringene for det samiske språkets livsvilkår er knyttet til antall brukere av språket i dagligtalen.

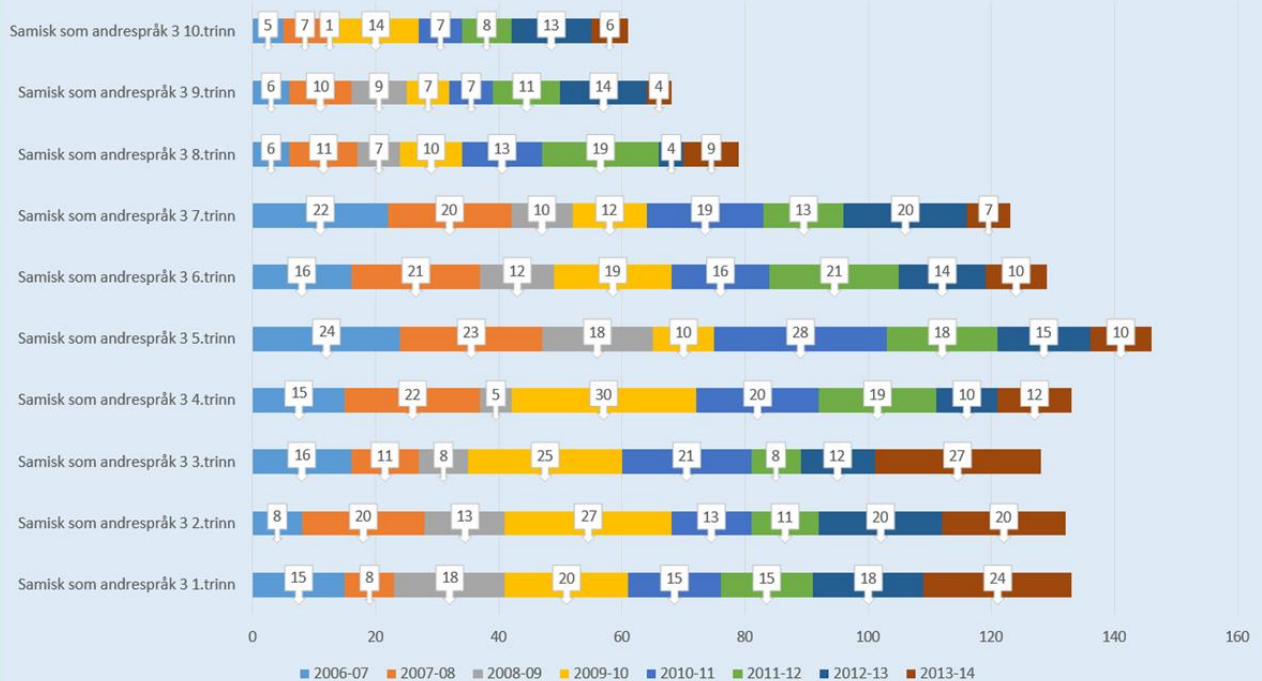
Det er personer med samisk som førstespråk som utgjør stammen av samtidens og fremtidens brukere og forvaltere av det samiske språket, og dermed av hele den kulturen og tradisjonen som bæres oppe av dette. Forenklet kan vi si det slik at frafall fra førstespråket samisk er en trussel mot *reproduksjonen* av det samiske språkets grunnlag, mens frafallet fra andrespråket rammer *rekrutteringen* til språket.

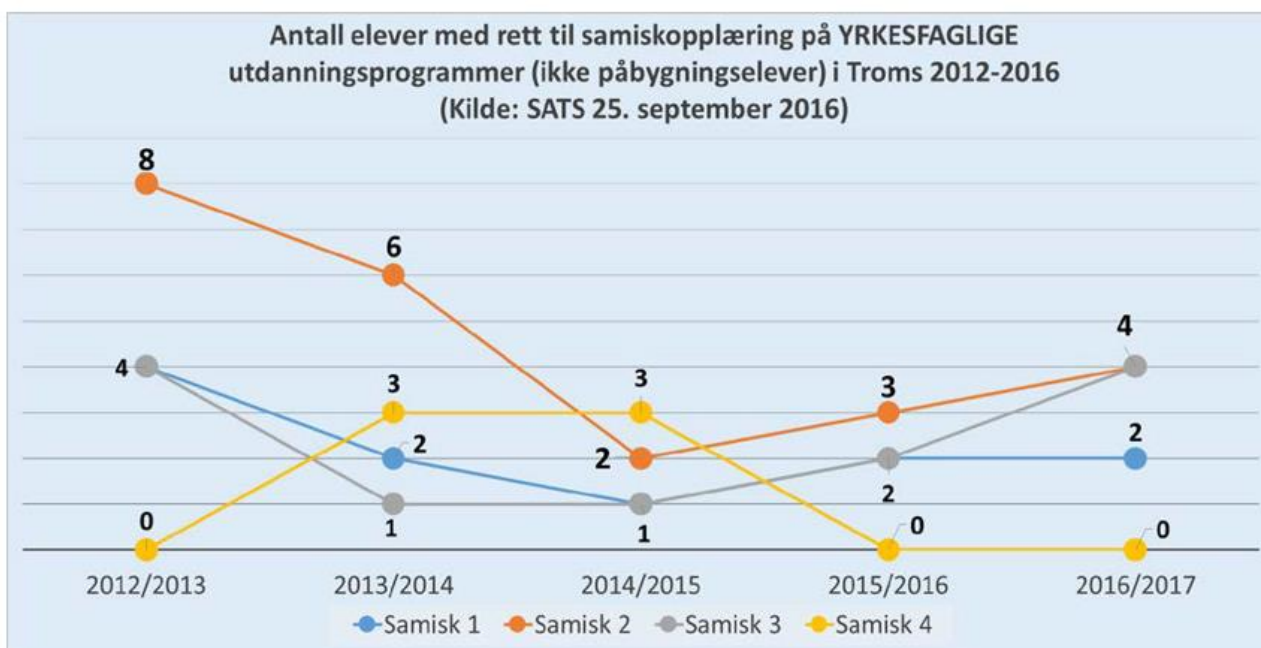
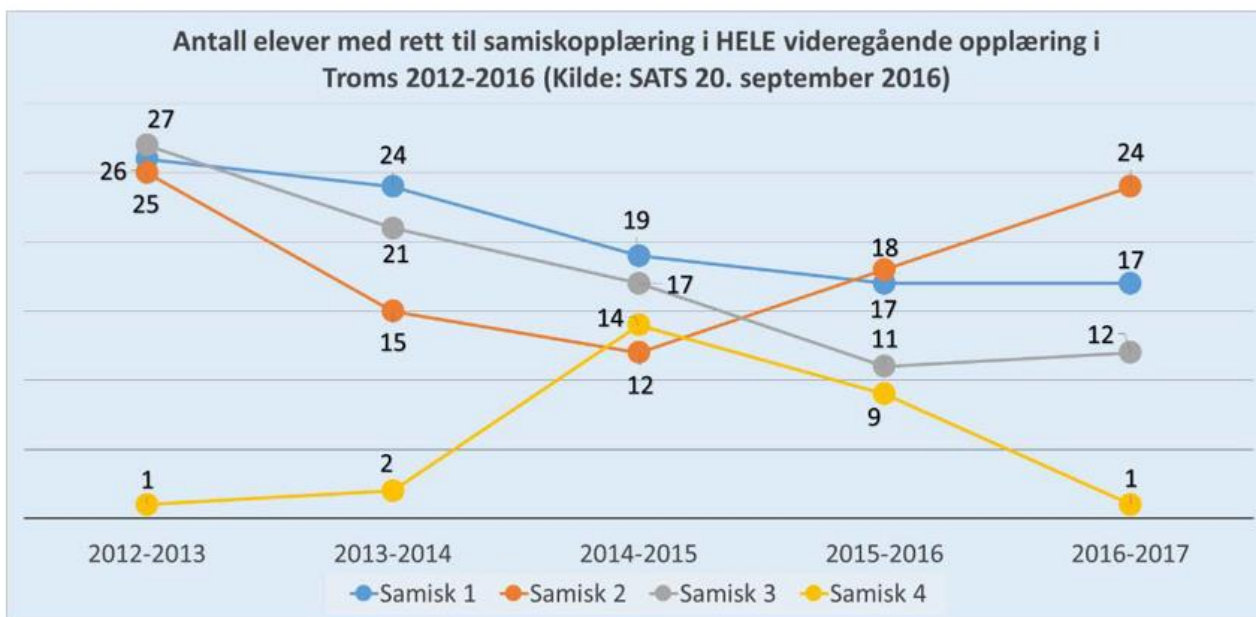
Elever med samisk som andrespråk 2 i grunnskolen i Troms, 1.-10. trinn, 2002-2014
(Kilde: GSI)

Elever med samisk som andrespråk 3 i grunnskolen i Troms, 1. 10. trinn, 2006-2014*
(Kilde: GSI) Ingen elever med tilbudet før 2006

4.7.1 Antall elever med samisk som begynte i videregående opplæring

Det er flere årsaker til at antallet elever som bruker sin rett til samiskopplæring varierer fra skoleår til skoleår. Noen hopper av og begynner igjen, andre går fra ett nivå til et annet, noen flytter ut av Troms og noen flytter inn i fylket, noen kommer som gjesteelever og andre er på utveksling i utlandet ett skoleår, normalt Vg2.

Ambisjonene for samiskopplæringen er høye i konvensjoner, lover, forskrifter/læreplaner og tolkninger av disse. Det synes likevel ikke å være «plass» til samiskopplæring innenfor sentralt gitte timeplaner og årstimerammer – å lære samisk er både å forsake noe annet og å bruke mer tid på opplæring. I videregående opplæring er dette problemet særlig synlig på utdanningsprogrammene Musikk, dans og drama, Idrettsfag og de yrkesfaglige utdanningsprogrammene.

4.7.2 Undervisningskompetanse i nordsamisk i Troms

Høyeste utdanningsnivå for lærere som underviser i (nord)samisk i Troms 2016-2017:

Nivå Skole	Maste r	Bachelor	60 stp	Med pedagogisk utdanning	Uten pedagogisk utdanning
Nord-Troms	1	4	2	7	0
Kongsbakk en	2	0	0	1	1

I videregående opplæring har lærere gjerne flere undervisningsfag. Samiskspråklige elever som gjennomfører studieforberevende utdanningsprogrammer bør oppfordres til å studere samisk i den etterfølgende utdanningen. De kan velge hvilken som helst høyere utdanning, det være seg studier i realfag, språkfag, statsvitenskapelig fag med mer. Om de i tillegg til pedagogikk tar 60 studiepoeng samisk og ansettes i den videregående skolen, vil de ha kompetanse til å undervise i samisk i tillegg til de primære undervisningsfagene fra universitets- eller høyskoleutdanningen.

4.7.3 Forutsetninger gitt av Fylkestingsmelding 1:2006: «Det kunnskapsrike nord»

I forbindelse med fylkestingets behandling av meldingen om den videregående opplæringen i fylket, *Det kunnskapsrike nord* i juni 2006, fattet fylkestinget også vedtak som hadde konsekvenser for opplæringen i samisk språk og formidlingen fra samisk kultur i opplæringen:

Utdrag fra Fylkestingets vedtak 12. juni 2006 (Fylkestingsmelding 1:2006: «Det kunnskapsrike nord»)

6 Samisk

Fylkestinget støtter fylkesrådets satsingsområder for samisk språk og kultur. Fylkestinget slutter seg til tanken om å tillegge en av fylkets videregående skoler et hovedansvar for urfolkkompetanse.

Fylkestinget registrerer at det ennå er for lav deltakelse på samiske kurs i vg skole. Fylkestinget mener at Skånland vg skole er svært viktig for utvikling av samisk språk og kultur i det markesamiske området i Sør-Troms og nordre Nordland.

Skolen understøtter andre samiske institusjoner i området og gir den nødvendige trygghet i rehabilitering av samisk språk og kultur.

Fylkestinget vil understreke Skånland, Sjøvegan og Nordreisa vgs sine heilt spesielle og viktige roller i å utvikle samisk kompetanse i skolen i Troms og i å tilby språkopplæring. Fylkestinget mener og at det er rom for å videreutvikle et samarbeid med de samiske språksentra i fylket for slik å skape større kompetanse i skolen.

Fylkestingsmeldingen følger opp intensjonene i samarbeidsavtalen med sametinget og sikrer at alle elever i den videregående skolen i Troms skal ha grunnleggende kunnskaper om samiske forhold.

Fylkestinget er enig i at alle elever i Troms skal få tilbud om opplæring i samisk språk og at i den nye skolestrukturen vil en av de videregående skolene i Troms ha et særskilt ansvar for urfolkskompetanse.

Fylkestingets vedtak 1. desember 2009:

1. Fylkestinget vedtar følgende tiltak for å redusere kostnadene og frigjøre midler til å utvikle kvaliteten i den videregående skolen i Troms.

[...].

3. Fylkestinget samlokaliserte Skånland videregående skole med Heggen videregående skole. Det skal imidlertid fortsatt gis et tilbud om opplæring for elever fra Sigma Nord. [...]

7. Dialog og samarbeid mot Sametinget i utdanningssaker som berører samisk språk og kultur må ivaretas i tråd med samarbeidsavtalen mellom Troms fylkeskommune og Sametinget.

Skånland videregående skole ble slått sammen med Heggen videregående skole til én administrativ enhet, Vågsfjord videregående skole, i 2006. Den 1. desember 2009 vedtok fylkestinget å samlokalisere Vågsfjord videregående skole, avdeling Skånland med Vågsfjord videregående skole, avdeling Heggen. Med tanke på opplæringens kvalitet krevde synkende elevtall i Skånland videregående skoles rekrutteringsområder (uten utsyn til fremtidig bedring) en samling av elevtilbudet i Harstad.

Skånland videregående skole hadde tradisjonelt ivaretatt et samisk opplæringsansvar for elever i Sør- Troms og nordre Nordland. Nedleggelsen av skolen møtte motstand fra samiskspråklige miljøer, og skjedde mot Sametingets vilje. I forbindelse med nedleggelsen av Skånland videregående skole ble det fra fylkeskommunens side forsikret om at tilbudet til samiskspråklige elever ikke skulle bli skadelidende. Den samiske språk- og kulturtradisjonen som var særlig knyttet til Skånland videregående skole, var *markasamisk*.

Utdrag fra St.meld. nr. 28 (2007-2008), «Samepolitikken»:

Markasamisk

Markasamisk område strekker seg fra Ballangen i sør til Malangen i nord, men har sitt tyngdepunkt i nordre Nordland og Sør-Troms. Definisjonene av det markasamiske området er fortsatt gjenstand for lokale diskusjoner. Den markasamiske dialekten som brukes i området tilhører nordsamisk, men bærer også preg av at det ligger på grensen til lulesamisk område. Samene i markebygdene har sin bakgrunn fra både reinnomadismen og den gamle sjøsamekulturen. Mange omstilte seg fra reindrift og fiske til kombinasjonsnæring med jordbruk som hovednæring, og i tillegg reindrift og fiske. Denne næringstilpasningen levde fram til ca. 1960. Det drives fortsatt reindrift i det markasamiske området, herunder nyetablert reindrift fra 1950 – 60-tallet.

Fornorskningsprosessen påvirket også dette området. Fra og med 1905 ble det restriksjoner for grenseoverskridende reindrift. Dette førte til at samisk språk og kultur ble skadelidende. Mange markasamiske bygder har likevel i stor grad bevart de samiske kulturuttrykkene, og er i dag en levende kultur som har fostret utøvende kunstnere innen mange kunstarter, kulturpersonligheter innenfor læstadianisme og organisasjonsliv, samt idrett. I dette området bodde to av Samelands mest kjente pionerer store deler av sitt liv – den samiske forfatteren Johan Turi sitt sommerland finner vi i markasamisk område, og forfatteren og samepioneren Anders Larsen bodde sine siste år i det markasamiske området.

De senere årene har det vært en sterk revitalisering av samisk kultur i området. Særlig har etableringen av festivalen Márkomeannu og Várdobáiki samisk senter hatt stor betydning. Gjennom ulike aktiviteter og tilbud har markasamisk kultur blitt mer tydelig og kjent, både blant samer og nordmenn. I dag fins det ulike tilbud til barn, ungdom og voksne – barnehage, skoletilbud på flere nivå, en festival drevet av markasamisk ungdom, språkopplæring, kurstilbud i husflid, matlaging og gammebygging, og tiltak rettet mot samiske eldre.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-28-2007-2008-/id512814/>

11. januar 2016 kl. 9:28.

Heggen videregående skole overtok samiskansvaret som Skånland videregående skole forvaltet etter sammenslåingen av skolene i 2009. Dagens situasjon beskrives slik av rektor Ole Martin Linaker:

Ved Heggen videregående skole er det skoleåret 2015-2016 tre elever med opplæring i samisk språk. To av elevene har samisk som fremmedspråk, mens den siste har samisk som andrespråk nivå 2. I dag mottar samiskelevne ved Heggen videregående skole fjernundervisning fra Nord- Troms videregående skole. Antallet elever med samisk språk har aldri vært så lavt som dette skoleåret, men tendensen har vært en nedadgående rekruttering til samisk språk gjennom de siste årene.

Rekruttering til samisk språk:

Ved Skånland videregående skole var det en relativt høy andel av elever som valgte samisk som språk, og mange av elevene som ble med over til Heggen videregående i sammenslåingen, fortsatte med samisk. Etter at elevene fra Skånland videregående skole gikk ut fra Heggen videregående skole, ble antallet elever gradvis svekket. Det er vanskelig å vite nøyaktig hvorfor antallet elever som ønsker samisk som språk går ned, men det finnes flere faktorer som kan være interessante å se på:

- Ved Skånland videregående skole hadde elevene valgmulighet mellom tysk og samisk. Mange valgte derfor samisk. Ved nedleggelsen av Skånland videregående skole ble elevene overført til Heggen videregående skole, som tilbyr språkene tysk, spansk og fransk. Elevene fra området fikk dermed flere valgmuligheter som konkurrerer med samisk språk.
- Elever får også språkstipend for å studere samisk, noe som også forsterket elevenes preferanse for samisk i forhold til tysk.
- For elever på Musikk/Drama (MD) vil timetallet i samisk første eller andrespråk være for lavt til at elevene får vitnemål etter tre år. Elever som har samisk må derfor, i tillegg til samisk språkopplæring over tre år, også ta et programfag i musikk eller drama siste skoleår. Dette betyr at elever på MD siste året får 39 timer undervisning per uke, noe som oppleves ugunstig av elevene. Dette kan også tenkes som en årsak til at elever kan velge bort samisk som første- eller andrespråk.
- Flere elever har i samtaler med skolens ledelse gitt uttrykk for at samisk velges bort på videregående fordi det gir en svekket mulighet til å velge programfag på Vg3. Elever som velger samisk som første eller andrespråk tar samisk over tre år, i motsetning til de andre språkene, som går over to år. Dette betyr at de prioriterer bort samisk språk med bakgrunn i det totale timetallet. Ut fra elevenes selvforståelse betyr det å ta samisk en økt belastning i timetallet enn hvis en ikke velger språket.
- I tillegg melder noen av våre samiske elever at det er færre elever nå enn før som har samisk på ungdomsskolen.

Lærere, fjernt eller nært?

Ved sammenslåingen av skolene i 2009 fikk Heggen videregående skole egen samisklærer, som i tillegg til å undervise samisk språk også hadde et koordineringsansvar og fungerte som en slags samlende kontaktlærer for elever med samisk språk ved skolen. Ordningen fungerte svært bra og ivaretok både elevenes språkopplæring og identitet. Da læreren ble sykemeldt i 2013, ble arbeid for å hente inn erstatter igangsatt. Skoleåret 2013-14 og delvis skoleåret 2012-13 ble samiskundervisningen foretatt av vikarer uten pedagogisk utdanning. Da skolen utlyste stillingen våren 2014, lyktes ikke skolen å tilsette en kvalifisert faglærer i samisk etter to utlysingsrunder, og skolen ble nødt til å bestille samiskundervisning via fjernundervisning. Skolen har også etter siste utlysning sondert etter eventuelle lærere uten hell. Det er ingen tvil om at rekruttering av kvalifiserte faglærere i samisk oppleves som en utfordring for Heggen videregående skole. Dessverre opplever vi også i år at vi ikke lykkes med å få kvalifiserte søkere til den utlyste stillingen som lærer i samisk.

Elevene melder om at fjernundervisningen har både fordeler og ulemper. Fordelen er at de får muligheten til å lære seg samisk i tett kontakt med faglærer, samt at kompetansen til faglærerne på fjernundervisningen er god. Ulemper som elevene melder om er distansen til lærerne, og at man ikke får den personlige relasjonen med lærer. Det er også vanskeligere å kommunisere. I tillegg er elevene mer aktiv i forhold til å kommunisere «synkroniseringsavvik» mellom skolene (heldagsprøver, turdager, planleggingsdager, etc.). Pedagogisk sett er konklusjonen at fysisk lærer nok hadde vært bedre.

Fordeler og ulemper med bruk av fjernundervisning ut fra skolens perspektiv

- Struktur:
 - Fordeler: Vi kan tilby samisk språk.
Kompetanse i forhold til samisk språkkoder, nivå etc.
 - Ulemper: En del kommunikasjonslinjer å koordinere – personavhengig.
Flere lærere å forholde seg til – vanskelig å fange opp utfordringer.
Mindre «kontroll» på undervisningen.
Kvalitet, klagebehandling, etc.
- Pedagogisk:
 - Fordeler: Faglig kvalitet.
Større «bredde» i fagtilbudet.
 - Ulemper: Manglende «nærhet» med lærerne.
Vanskelige å kommunisere enn ved fysisk lærer.
Ingen ekskursjoner, språkbud eller «seminarer» innenfor en pedagogisk ramme.

Perspektiver på samiskopplæringen ved Heggen videregående skole fremover

Heggen videregående skole ønsker å være en skole som også i fremtiden kan ivareta det samiske språket. Vår første prioritet handler om å få rekruttert elever til skolen og bygge opp samiskundervisningen med egen lærer. Når det samiske språket sliter med rekruttering, bør en kanskje også se i retning av å bygge opp en ressurs rundt den samiske kulturen og historien som en naturlig del av skolen. Vi ser behovet for å tenke nytt i forhold til det samiske på to områder:

1. Undersøke årsaker til manglende elever som ønsker å ta samisk språk og iverksette tiltak (informasjon til og fra ungdomsskolene, koordinering).
2. Bygge opp en ressurs som kan styrke det samiske ved skolen som ikke handler om språkopplæring.

(Rektor Ole Martin Linaker)

Foreldres språkvalg på vegne av sine elever i barnehage og grunnskole, i samvirke med kommunens samisktilbud, er av stor betydning for den videregående opplæringen. Dette forholdet fremheves også i rapporten «Språk må inn ørene og ut munnen. Ei evaluering av Fylkesmannens i Nordlands språktiltak i sør-, lule- og markasamiske områder (2015). Av «Samisk språkundersøkelse 2012» fremgikk følgende:

Vanskelige forhold i skolen osv. bidro for eksempel til at samiske foreldre i Lavangen i fellesskap på et tidspunkt besluttet at de måtte gå over til bare å snakke norsk med barna. Andre steder ble det kanskje ikke tatt en like tydelig avgjørelse, men overgangen har uansett funnet sted rundt om i ulike lokalsamfunn slik at eldre søsken lærte å snakke samisk, mens yngre søsken lærte at de ikke skulle snakke samisk og aldri gjorde det. [...] I den samiske barnehagen i grenseområdet mellom Evenes og Skånland kommune, virker det som om den generelle interessen for at barna skal lære samisk er noe mer ambivalent enn blant foreldrene i lulesamisk område. I Lavangen har man fått en språkreirsbarnehage, men den er bare noen år gammel. Man har heller aldri fått på plass et tilbud med samiskklasser med opplæring på samisk i markasamisk område, selv om Lavangen kommune er en forvaltningskommune for samisk språk.

Sjøvegan videregående skole ble sammen med daværende Skånland og Nordreisa videregående skoler tildelt særlig ansvar for opplæring i samisk språk og formidling fra samisk kultur i 2006. Dagens situasjon beskrives slik av rektor Kjell Arne Giske:

Etter en sterkere satsing på samiskundervisning ved grunnskolen i Lavangen, så var det i en del år god aktivitet ved skolen, og vi hadde en periode også en samisklærer tilsatt i halv stilling. Det ble da også jobbet med samisk språk og kultur i ulike prosjekter, og skolen arrangerte en kursdag for alle lærere om samisk språk og kultur. Sjøvegan var en av tre videregående skoler som fikk et spesielt ansvar for å tilby samisk. En av våre lærere var med i et prosjekt med folk fra utdanning og Nordreisa som gikk ut på å lage undervisningsopplegg (samisk språk- og kultursekk), som munnet ut i en større rapport. I dag er vi nok langt unna den aktiviteten som var rundt 2005. Vi har ingen samisklærer, vi har få elever som har opplæring i samisk språk, og opplæringen ivaretas gjennom fjernundervisning i form av to-veis lyd/bilde-overføringer.

Ved Kongsbakken videregående skole var det i november 2016 to samisklærere som underviste åtte elever med samisk som førstespråk og 13 med samisk som andrespråk. Alle førstespråkelevne følger læreplanen «Norsk for elever med samisk som førstespråk», noe som krever samordning med norsklærerne. Skolens ledelse ønsker, med støtte fra blant annet Samisk foreldrenettverk i Tromsø, å gjøre Kongsbakken videregående skole til en ressurskole for samisk språkopplæring og formidling fra samisk kultur i Tromsø. Samisk foreldrenettverk i Tromsø (SFNiT) ved leder Sofie Osland skriver følgende i et brev til Troms fylkeskommune den 13. desember 2015:

Ved Kongsbakken VGS er det i dag et godt et godt opplæringstilbud i samisk. SFNiT vil foreslå å gjøre Kongsbakken VGS til base for ambulerende samisklærere slik Prestvannet skole er for samisklærere i grunnskolen. Begrunnelsen Utdanningsetaten i fylkeskommunen har gitt for bruk av fjernundervisning er at det er vanskelig å rekruttere samisklærere. Vi har imidlertid vært i kontakt med Samisk lærerenettverk, som sier at det er

god tilgang på potensielle samisklærere i Tromsø. Problemet har vært lite synlige stillingsutlysninger, og at det er vanskelig å rekruttere til deltidsstillinger. Hver enkelt skole har få samiskelever, og kan derfor bare tilby deltidsstillinger. Å etablere Kongsbakken som base for ambulerende samisklærere vil løse det siste problemet fordi de da vil kunne tilby fulltidsstillinger. I tillegg til dette bør det gjennomføres fellesarrangementer på tvers av skolene slik at elevene føler seg som del av et læringsmiljø.

Skoleledelsen ved Kongsbakken uttrykte i møte med fylkesutdanningssjefen 30. mars 2012 en ambisjon om å være ressursskole for samisk i Tromsø. Skolen ønsket å bidra til:

- Å samle samisklærere fysisk til et (relativt sett) stort faglig og pedagogisk kommunikasjonsfellesskap ved at de også samarbeider systematisk med et stort og solid norskfagmiljø.
- At samisklærerne kan reise ut til skoler for å gi opplæring, eller de kan gi opplæring til elever fra andre skoler som samles på Kongsbakken. Disse alternativene utelukker ikke hverandre.
- Å utvikle biblioteket innenfor formidling fra samisk språk og kultur i tråd med Troms fylkeskommunes «Bibliotekplan for Troms 2011-2014». Biblioteket skal også samordne og synliggjøre samiske opplæringsressurser som foreligger materielt og digitalt. Skolebiblioteket på Kongsbakken har daglig inntil 650 potensielle brukere innenfor veggene.
- Å bruke fylkets største kultursentrum i den videregående opplæringen til å formidle samisk tradisjon og innovasjon innen musikk-, dans- og drama til ungdommer.

Fra og med skoleåret 2016-2017 gis samiskopplæringen i Tromsø fortrinnsvis av stedlig lærer ved Kongsbakken videregående skole.

Nord-Troms videregående skole har i dag status som ressursskole for samisk opplæring, med et hovedansvar som beskrevet i fylkestingets vedtak i juni 2006. Dette fylkesansvaret utøver skolen også gjennom sitt fjernundervisningstilbud. Skolen hadde flest elever med samiskopplæring i januar 2016, men dette var i hovedsak elever som valgte samisk som fremmedspråk. Skolen hadde to elever med samisk som førstespråk og fem med samisk som andrespråk. Samordningen av samiskopplæringen med norskopplæringen skjer med utgangspunkt i den ordinære læreplanen «Norsk» for alle disse elevene. Det totale samisktilbudet ved Nord-Troms videregående skole, fjernundervisning inkludert, gis av sju samisklærere.

5 Del 2. Perspektiver på det videre arbeidet for styrking av samisk språk og kultur i Troms

5.1 Vurderinger

5.1.1 Kvalitetsforventninger til opplæring i samisk språk og formidling fra samisk kultur

Strategiplanen for videregående opplæring, «Tid for mestring!» styrer kvalitetsarbeidet i Troms. Styringsområdet «Profesjonalitet» har et overordnet mål og to strategier som det er særlig interessant å belyse samiskopplæringen i Troms med:

- Lærings- og utviklingsprosessene skal kjennetegnes av profesjonalitet og ansvarsutøvelse fra alle skolens aktører. Det skal skje gjennom kollektiv organisering hvor aktørene utvikler kommunikasjonsfellesskap der de deler kunnskap, kompetanse og erfaringer i samspill med hverandre. Dette er en sentral forutsetning for lærernes arbeid med å oppnå og vedlikeholde felles læreplanforståelse og vurderingspraksis.
- Opplæringens aktører skal involveres i utviklings- og læringsprosesser hvor de møtes med tydelige forventninger, får tilbakemeldinger på arbeid som utføres, får råd om mulige forbedringer og kan vurdere egen innsats. Dette innebærer at «Vurdering for læring»- prinsippene også skal brukes i organisasjonsutviklingsarbeidet i skolene.

Denne satsningen på et mer profesjonsstøttende skoleeierskap er begrunnet i forskning, senest dokumentert gjennom rapporten «Om lærerrollen» som Kunnskapsdepartementet la frem i august 2016. Her følger noen av funnene i rapporten.

- Lærersamarbeid, eller «professional collaboration» [...] bygges mer opp nedenfra i finske ungdomsskoler og i norske videregående skoler blant lærere innenfor studiespesialisering enn i øvrige norske skoler. [...] [D]et er avgjørende at lærerne finner dette arbeidet relevant og at det skjer innenfor en kontekst som sikrer medvirkning og samarbeid. «Toppstyrt» eller påtvunget samarbeid får ikke den samme betydningen. Dette er helt i tråd med en rekke internasjonale forskningsbidrag, der det pekes på viktigheten av lærernes «engagement» for å få til fellesaktiviteter som får betydning for elevenes læring (Timperley et al. 2007). Yrkesfaglærere har en større grad av «professional collaboration» enn lærere på studiespesialiserende program. Hva dette skyldes, kan vi bare spekulere i. Det kan, slik evalueringen av yrkesfagene under Kunnskapsløftet antok, skyldes at koblingen mot virksomheter i opplæringsløpet bidrar til en annen «læringskultur» innenfor denne delen av opplæringen (s. 166).
- Det som i første rekke kan forklare elevens læring, er eleven selv: «About 50 percent of learning is a function of what the student brings to the lecture room or classroom.» Som nummer to i dette generelle bildet kommer det som har blitt løftet fram som det mest sentrale fra Hatties første analyse: læreren – «The next, and greatest source of variance that we have some control over, is the qualities of the teacher» (s. 167).
- En profesjonalitet blant lærere med hensyn til hvordan de skal drive utviklingsarbeid, synes å være mangelvare på mange skoler. Det mangler da et tolkningsfellesskap på skolen for det som kommer av signaler fra omverdenen, det være seg med nye læreplaner, ny forskning eller resultater fra kvalitetsindikatorer, som kan knytte dette til undervisningspraksis. [...] Læreren utformer sin undervisningspraksis først og fremst i møte med elevene og faget. Andre forhold, som lærernes egen

bakgrunn og kompetanse, lover, regelverk, planer og forhold ved skolen, kan spille en rolle, men i forholdsvis liten grad. Lærerrollen og det som læreren gjør, blir til i møte med elevene (s.171).

- [P]rofesjonaliteten kan vokse fram på den enkelte skole. Her kan ledelse spille en rolle, men ledelse som ikke virker slik at fellesskapet engasjerer lærerne, kommer til kort. Styrte fellesskap, eller «contrived collegiality», som Hargreaves og Fullan kaller det (2012, 177 ff.), kan virke mot sin hensikt. Man kan også si at et «lukket fellesskap» kan virke mot sin hensikt (s. 172).
- Lærerne har vært og er kjennetegnet ved at yrket i stor grad formes gjennom møtet med elevene og elevenes læring (s. 207).

I «*Tid for mestring!*» forventes det at lærerne utvikler og deler kunnskap, kompetanse og erfaringer i samspill med hverandre. Her er de strukturelle vilkårene for å etablere faglige og pedagogiske kommunikasjonsfellesskap, ofte kalt *team* eller *faglag*, av betydning. Skoleledelsen skal legge til rette for utstrakt faglig og pedagogisk samspill i og omkring undervisning, vurdering og læring. Dette er *opplæringsvirksomhetens kjerne*, og den skal være skoleledelsens høyest prioriterte oppgaveområde.

Richard F. Elmore er enda mer spesifikk, og legger stor vekt på den betydningen *undervisningens kjerne* har for opplæringskvaliteten. Undervisningens kjerne består av elevene, læreren og opplæringens innhold, slik det er beskrevet i læreplanene.

Elmores utgangspunkt er at det er umulig å forbedre kvaliteten og nivået på elevenes læring uten å gjøre endringer i denne kjernen. Følgelig må alle tiltak og initiativ rettet mot kvalitetsutvikling, være orientert mot undervisningens kjerne ved Nord-Troms, Kongsbakken og andre videregående skoler med samiskopplæring: «Det er mange krefter i «forbedringens» navn som drar fokuset bort fra undervisningens kjerne. Hvis en imidlertid mister dette fokuset, er det ikke sannsynlig at en oppnår en virkelig forbedring i undervisningen.»

Fylkesutdannings sjefen bruker kvalitetssystemet for den videregående opplæringen i Troms i en tett oppfølging av skolenes gjennomføring av strategier og tiltak (se figur nedenfor). Positive resultater skal fremheves og honoreres. Om vurderingen peker i retning av at skolene ikke er på rett vei, skal kursen eller tiltakene justeres umiddelbart i henhold til mandat og ansvar for gjennomføringen.

5.1.2 Kollektiv organisering av autonome lærere i tolkningsfellesskap

Lærernes kollektive organisering i faglige tolkningsfellesskap er særlig viktig for å sikre gjennomføringen av innholdet i lov, forskrifter, veiledninger og rundskriv. Slike pedagogiske fellesskap skal for eksempel sikre at kunnskapskravet til en karakter i én klasse samsvarer med samme karakterkvalitet i en annen – en femmer gitt av én samisklærer for en retorisk analyse skal bygge på samme forutsetninger som en femmer for samme oppgave gitt av en annen samisklærer. Dette forutsetter at samisklærerne deltar i pedagogiske tolkningsfellesskap som

- utarbeider felles halvårsplaner
- sikrer felles forståelse av læreplanens kompetansemål
- utarbeider felles vurderingssystematikk (type vurderingsgrunnlag, kompetansemålinnhold, antall, tidspunkt, vurderingsform)
- utarbeider omforente vurderingskriterier basert på en omforent forståelse av læreplanen

- har aktive bidragsytere

Til å støtte disse faglige tolkningsfellesskapene har fylkesutdanningssjefen etablert fagnettverk, også for samisklærere.

Felles læreplanforståelse og en læringsorientert vurderingspraksis

I Queensland, Australia, har skolene lagt stor vekt på å utvikle faglige tolkningsfellesskap innenfor fagene. Lærerne må selvfølgelig ha en felles forståelse av læreplanmål og hvordan man skal gi tilbakemelding på elevenes måloppnåelse, sier Val Klenowski (Queensland University) og Claire Wyatt-Smith (Griffith University).

Elevenes læringsutbytte avhenger av det daglige undervisningsarbeidet. Følgende faktorer må i så måte fremheves som grunnleggende suksessfaktorer:

- Samisklærernes faglige og pedagogiske engasjement og kompetanse.
- Samiskelevenes vilje til å lære og prestere.
- Strukturene i og omkring samiskopplæringen: for- og etterarbeidet, aktiviteten i timene, de fysiske miljøfaktorene og utstys- og teknologistandarden, ordnede og forutsigbare rammer for undervisningen i rom og tid.

5.1.3 Kan opplæringen i samisk som førstespråk og norsk samordnes bedre?

Det faglige fundamentet i samiskopplæringen består av lærernes fagkunnskap og formidlings- dyktighet. Også samisklærerne må ha et forskningsbasert blikk på egen virksomhet, og da med et tospråklig læringsperspektiv i samspill med norsklærerne. Det følgende kan legges til grunn for en mer forskningsbasert tilnærming til læringsprosessene i samisk og norsk ved at:

- Hver enkelt lærer stiller seg spørsmålet: Hvordan er sammenhengen mellom min tilbakemeldingspraksis og elevenes læringsutbytte i mine grupper?
- Samisk- og norsklærerne samarbeider om å avklare deloppgaver ut fra læreplanens mål og krav til vurdering: Hvilke kriterier skal vi bruke? Hva kjennetegner måloppnåelse i denne oppgaven?
- Skoleledere etterspør kunnskap om sammenhengen mellom lærernes læreplan- og vurderingsarbeid og elevenes læringsutbytte i samiskopplæringen.
- Skoleledere stiller seg spørsmålet: Hvordan er sammenhengen mellom ledelsens tilbakemelding på samisklærernes arbeid og elevenes resultater?

Dette forutsetter at samisk- og norsklærerne kan etablere faglige og pedagogiske tolkningsfellesskap med et tospråklighetsperspektiv. Samordning under et tospråklighetsperspektiv vil være noe mer enn et tverrfaglig perspektiv på opplæringen i samisk og norsk. I et tospråklighetsperspektiv vil opplæringen samordnes i henhold til prinsipper for tospråklighet, som at språkene kan ha ulike bruksområder, og derav brukes i ulike kommunikasjonssammenhenger.

Tre sentrale utfordringer knyttet til prosesskvalitet

1. Opplæringen i samisk som førstespråk og norsk må sees i et sammenhengende tospråklighetsperspektiv, som to ulike deler i en helhetlig språkopplæring.

2. Det må legges til rette for at samisklærere kan etablere faglige tolkningsfellesskap med hverandre, men også med norsklærere.
3. Opplæringen i samisk krever høy grad av bevissthet om differensiering og tilpasset opplæring ettersom elevene er få og samtidig spredt på mange ferdighets- og læreplannivåer.

Norskfaget har langt flere timer til opplæring enn det samiskfaget har. Dette skyldes flere forhold, som at norskfaget har en lengre skrifttradisjon og en kvantitativt sett større litterær kanon å forholde seg til. I tillegg skal norskelevne ha opplæring i både skriftlig hovedmål og skriftlig sidemål. Elevene med samisk som førstespråk skal på sin side ha opplæring i et andrespråk (norsk), og i sum gjør dette at samiskelevne likevel har et høyere antall timer til språkopplæringen enn det norskelevne har. Samiskelevne er derfor fritatt fra fremmedspråk og har reduksjon i årstimetallet i norsk både på studieforberedende og yrkesfaglige utdanningsprogrammer. En samordning av samisk- og norskopplæringen under et tospråklighetsperspektiv, der fagene *utfyller* hverandre komplementært ut fra språkernes bruksområder og andre forhold, vil derfor være rasjonelt.

Tre sentrale utfordringer knyttet til strukturkvalitet i samiskopplæringen

1. Timeplanens rammer for samiskopplæringen, herunder tilrettelegging for det faglige og pedagogiske samspillet mellom samisk- og norsklærere om undervisning, vurdering og læring.
2. Ansvarsfordeling mellom virksomheter som tilbyr fjernundervisning og elevenes skoler.
3. Samordning av læreplan- og vurderingsarbeidet i norsk og samisk og samspill om utvikling av tospråklighetskompetanse i skolene som gir samiskopplæring.

5.1.3.1 Kombinasjonen av samisk- og norsklæreplaner i opplæringen

Av ulike grunner velger flere skoler, i samråd med elever og foreldre, å kombinere opplæringen etter læreplanen «Samisk som førstespråk» med den ordinære norsklæreplanen. Disse to læreplanene er ikke utarbeidet med tanke på å utfylle hverandre i et tospråklighetsperspektiv, men heller med tanke på å være likeverdige som førstespråkplaner. Dette utelukker likevel ikke behovet for samordning av læreplanene til en helhetlig opplæring når eleven følger en slik læreplankombinasjon.

I forbindelse med vurderinger om samiske førstespråkelever skal kombinere samiskopplæringen med læreplanen «Norsk for elever med samisk som førstespråk» eller med førstespråkplanen «Norsk», bør det først avklares hvilke kompetansemål i læreplanen «Norsk» som ikke er sammenfallende eller tatt med i «Norsk for elever med samisk som førstespråk». Bruken av læreplanen «Norsk for elever med samisk som førstespråk» kan baseres på følgende tre premisser:

1. Overordnet kunnskap og strategier føres av førstespråket samisk.
2. Andrespråket norsk konkretiserer overordnet kunnskap og perspektiver.
3. Første- og andrespråket settes inn i et sammenligningsperspektiv.

5.1.3.1.1 Eksempel: Sammenstilling av Vg3-kompetansemål i «Samisk som førstespråk» og «Norsk for elever med samisk som førstespråk» (bare studieforberedende utdanningsprogrammer)

«Samisk som førstespråk» er angitt med fet skrift:

Muntlig kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- **lytte til og vurdere argumentasjonen i muntlige tekster i ulike medier og ta stilling til innhold og formål**
- lytte til og vurdere argumentasjonen i muntlige tekster i ulike medier og ta stilling til innhold og form
- **drøfte faglige emner ved hjelp av fagterminologi og helhetlig argumentasjon**
- drøfte faglige emner ved hjelp av fagterminologi og helhetlig argumentasjon
- **sette sammen og fremføre et avgrenset litterært program**
- sette sammen og framføre et avgrenset skjønnlitterært program

Skriftlig kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- **skrive kreative, informative og resonnerende tekster, litterære tolkninger og retoriske analyser med utgangspunkt i samiskfaglige tekster**
- skrive litterære tolkninger og retoriske analyser, kreative tekster og resonnerende tekster med utgangspunkt i norskfaglige tekster
- **bruke kilder på en kritisk og etterprøvbar måte og beherske digital kildehenvisning**
- bruke kilder på en kritisk og etterprøvbar måte og beherske digital kildehenvisning
- **uttrykke seg med et presist og nyansert ordforråd og mestre språklige formkrav**
- uttrykke seg med et variert ordforråd og god språkføring, og mestre sentrale språklige formkrav

Samordnede læreplaner i samisk og norsk?

Læreplanene «Samisk som førstespråk» og «Norsk for elever med samisk som førstespråk» kan samordnes etter følgende tre prinsipper, der 1 er førstespråket og 2 er andrespråket:

1 > 2-prinsippet: Elevene skal lære grunnleggende ferdigheter og kunnskaper i førstespråket som skal videreutvikles i andrespråket.

Eksempel fra Vg1 – Muntlig kommunikasjon:

Samisk: Eleven skal kunne bruke kunnskap om retoriske appellformer i presentasjoner.

Norsk: Eleven skal kunne bruke kunnskap om retoriske appellformer i presentasjoner.

Eksempel fra Vg2 – Skriftlig kommunikasjon:

Samisk: Eleven skal kunne lese og analysere tekster i ulike sjangere for å kunne ta stilling til spørsmål tekstene tar opp og verdier de representerer.

Norsk: Eleven skal kunne lese tekster på bokmål og nynorsk i ulike sjangere og analysere tekstene for å kunne ta stilling til spørsmål de tar opp, og verdier de representerer.

Eksempel fra Vg3 – Språk, kultur og litteratur:

Samisk: Eleven skal kunne vurdere de samiske språkernes stilling i samfunnet og sammenligne med språksituasjonen til andre urfolk.

Norsk: Eleven skal kunne diskutere konsekvenser av fornuftspolitikken i de samiske områdene

1 = 2-prinsippet: Elevene lærer og utvikler ferdigheter og kunnskaper i henhold til identiske kunnskapskrav på både første- og andrespråket.

Eksempel fra Vg1 – Muntlig kommunikasjon:

Samisk: Eleven skal kunne kombinere auditive, skriftlige og visuelle uttrykksformer og bruke ulike digitale verktøy i presentasjoner.

Norsk: Eleven skal kunne kombinere auditive, skriftlige og visuelle uttrykksformer og bruke ulike digitale verktøy i presentasjoner.

Eksempel fra Vg2 – Muntlig kommunikasjon:

Samisk: Eleven skal kunne presentere samiskfaglige emner og drøfte det framlagte stoffet.

Norsk: Eleven skal kunne presentere norskfaglige emner og drøfte det framlagte stoffet.

Eksempel fra Vg3 – Språk, kultur og litteratur

Samisk: Eleven skal kunne bruke begrepsapparatet fra retorikken for å analysere og vurdere ulike typer sakprosaetekster.

Norsk: Eleven skal kunne bruke begrepsapparat fra retorikken for å analysere og vurdere tekster i ulike sakprosaformer.

1 + 2-prinsippet: Elevenes kompetanse i førstespråket utvides med kunnskaper som andrespråkopplæringen tilfører alene.

Eksempel fra Vg1 – Skriftlig kommunikasjon

Samisk: Eleven skal kunne skrive kreative tekster med bruk av ulike språklige virkemidler.

Norsk: Eleven skal kunne skrive kreative, informative og argumenterende tekster tilpasset formål og mottaker.

Eksempel fra Vg2 – Muntlig kommunikasjon

Norsk: Eleven skal kunne referere på norsk muntlige samiske tekster om dagligdagse situasjoner og saker som angår skolen. (Dette er et unikt mål for norsklæreplanen som forutsetter et forarbeid på samisk.)

Eksempel fra Vg3 – Språk, kultur og litteratur

Samisk: Eleven skal kunne lese og tolke et utvalg av tekster, knyttet til perioden 1965 til 1995, og diskutere hvordan periodens samfunnsmessige og kulturelle trekk gjenspeiles i tekstene.

Norsk: Eleven skal kunne analysere, tolke og sammenligne et utvalg sentrale norske og noen internasjonale tekster fra ulike litterære tradisjoner fra romantikken til i dag, og sette dem inn i en kulturhistorisk sammenheng.

5.1.4 Urealistiske forventninger til tospråklighet gjennom andrespråkopplæringen?

Forenklet kan man si at en person er tospråklig når han eller hun behersker og bruker to språk som vanligvis er lært som barn. De to språkene er da i daglig bruk, men brukes gjerne i ulike sammenhenger og på ulike arenaer. I sin doktoravhandling fra UIT Norges arktiske universitet presenterer imidlertid Carola Kleemann funn som peker i retning av de yngste samiske barna ikke er tospråklige, men at de har ett språkrepertoar med innslag av flere språkkompetanser: De bruker koder som er knyttet til lekens roller. Disse leke- og rollekodene kan hentes fra samisk og fra norsk, og da fra miljønorsk (dialekten i området barnet bor i), hjemmenorsk (foreldredialekt) eller TV-norsk (østlandsk). Skillet mellom samisk og norsk synes ut fra dette å være noe som må *læres*.

Når det gjelder samisk språk, er det som hovedregel personer med samisk som førstespråk som blir tospråklige i Norge. Samiske barn og unge som vokser opp i norsktalende hjem, blir som regel ikke funksjonelt tospråklige gjennom opplæringen i skole. Dette står i motstrid til formålsteksten i læreplanen «Samisk som andrespråk»:

Faget samisk som andrespråk skal sammen med faget norsk legge grunnlaget for utvikling av elevenes funksjonelle tospråklighet, og bidra til at den enkelte elev får kunnskaper, motivasjon og trygghet til å velge samisk som kommunikasjonsspråk. For elever med tospråklig opplæring er det derfor viktig med et nært samarbeid mellom de to fagene. (Vår utheving)

Internasjonal forskning viser at den modellen som er valgt for andrespråkopplæringen i samisk i Norge, etter all sannsynlighet ikke vil kunne lede til funksjonell tospråklighet for elever som bor utenfor samisk distrikt. Dette er situasjonen for majoriteten av elevene med samiskopplæring i Troms. Disse elevene møter knapt andrespråket samisk utenom de tre-fire undervisningstimene de har i uken. Den formen for opplæring som best kan medvirke til at elevene utvikler funksjonell tospråklighet, er *språkbud* fra ung alder av.

Forskningen viser her til erfaringer gjort i Canada på 1960-tallet, der den engelsktalende middelklassen krevde at barna deres også skulle beherske fransk språk og kultur på en samfunnsmessig funksjonell måte. De engelsktalende barna fikk størsteparten av opplæringen på fransk av tospråklige lærere fra barnehagen av, og innsatsen innfridde mål og forventninger. Opplæringslovens § 6-2 gir kommuner innenfor samisk distrikt (Kåfjord og Lavangen i Troms) mulighet til å forskriftsfeste denne formen for språkbud for elevene:

Kommuner i samisk distrikt kan gi forskrifter om at alle i grunnskolealder skal ha opplæring i samisk, jf. opplæringsloven § 6-2 fjerde ledd. Kommunen har etter bestemmelsen ikke adgang til å pålegge opplæring i samisk som første- eller andrespråk. Denne begrensningen gjelder også overfor de samiske elevene.

Selv om språkbudmodellen vil ha størst effekt på de yngste elevene, vil samiske språkbud også kunne føre elevene i den videregående opplæringen inn i samiske språksituasjoner. I utredningsarbeidet med kunnskapsgrunnlaget for denne fylkestingsmeldingen ble det gjennomført samtaler og intervjuer med elever som mottar samiskundervisning i Troms. Disse elevene var bevisste den tradisjonen som forvaltes gjennom det samiske språket, men elevene var samtidig orientert mot samtiden og dens teknologiske innretning gjennom et utall digitale møteplasser og sosiale medier.

De mest språkbevisste av disse elevene forsøkte å putte inn samisk der de kunne, det være seg på Facebook eller i interaktive internettspill. Et problem elevene ofte støter på, er at det samiske språket mangler ord for det nye og de fenomenene det nye uttrykker seg igjennom. Dette løste de ved å improvisere og gjøre de engelsk-teknologiske uttrykkene mer samisk, eller *samish*, som de uttrykte det.

I en slik språkstrategi tar elevene med seg det samiske språket inn på norsk- og engelskspråklige arenaer slik barn gjør når de leker modell-leker. De elevene som deltok i samtalene om dette, la heller ikke skjul på at det var et aspekt av språklek ved dette, og at de syntes at det var moro. Dette er imidlertid ikke bare lek, men også en velkjent måte å utvikle språk på – behovet for å bli forstått og for å beholde enspråklig identitet harmoniseres gjennom utvikling av språklige hybrider som kan være midlertidige overgangsformer eller bli endelige ordformer i språket.

«Grensene for mitt språk er grensene for min verden»

Den østerrikske filosofen Ludwig Wittgensteins tese «Grensene for mitt språk er grensene for min verden» beskriver språkets grunnleggende funksjon også for den personlige utviklingen i klartekst (tese 5.6 i Ludwig Wittgensteins *Tractatus Logico-Philosophicus* fra 1921). Tesen er også motto for St.meld. nr. 23 (2007–2008), *Språk bygger broer. Språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne*.

Fra kap. 10 i NOU 2016: 18, Hjertespråket: Sterke språkmodeller i samiskopplæringa

Andrespråksopplæring i samisk i grunnskolen i Norge ble innført i 1987. Målet for opplæringen i faget var at barn med norsk som førstespråk skulle bli funksjonelt tospråklige, i norsk og i samisk.

Den første omfattende undersøkelsen av andrespråksopplæring i samisk i Norge kom i 1998, og den viste en utbredt foreldremisnøye med de språklige resultatene av opplæringen. Målene i læreplanen ble ikke nådd. Før dette var det gjort en språklig analyse av skolebarns samiske språk i Sverige. Denne viste mye av det samme, dokumentert på en annen måte.

I 2003 kom evalueringen av den samiske delen av skolereformen av 1997. Denne evalueringen viste det samme, andrespråks elevene ble ikke funksjonelt tospråklige.

Det samiske pedagogiske miljøet har i lang tid hatt kontakt med pedagogiske miljøer i andre minoritetssamfunn rundt om i verden, og diskusjon om språkopplærings spørsmål har stått sentralt i denne kontakten. Problemet med andrespråksopplæring i minoritetsspråk har vært stort over alt.

De som har kommet lengst i å løse problemet, har innført sterke tospråklige opplæringsmodeller i andrespråksopplæring for barn med majoritetsspråket som førstespråk og minoritetsspråket som andrespråk. Dette gjelder for eksempel for maori på New Zealand, walisisk i Storbritannia og baskisk i Spania. I de samiske områdene i Norge har sterke opplæringsmodeller ikke vært i bruk i andrespråksopplæringen, bortsett fra i enkeltstående prosjekter.

Én av de mest brukte typologiene for tospråklig opplæring internasjonalt, er typologien som den britiske forskeren Colin Baker har utarbeidet. Han deler tospråklig opplæring inn i en rekke ulike modeller og deler så til slutt disse modellene inn i to grupper som han kaller svake og sterke tospråklige opplæringsmodeller. Baker stiller disse spørsmålene når han skal bestemme en modell:

- Hvilken elevgruppe er det tale om?
- Hva er det samfunnsmessige målet for opplæringen?

- Hva er det språklige målet for opplæringen?
- Hvilket språk blir brukt i klasserommet?

En sterk språkmodell er det Baker kaller «immersion» og som til norsk gjerne blir oversatt med «språkbad». I praksis vil det si at det minoritetsspråket som skal læres, må være det språket som brukes i klasserommet også i andre fag enn i språkfaget. En svak modell vil etter Bakers kriterier være der det kun er undervisning i minoritetsspråket noen timer i uka, men der all annen undervisning og kommunikasjon foregår på majoritetsspråket.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-18/id2515222/sec3#KAP10>

Under fylkesutdanningssjefens samiskkonferanse i Tromsø i mars 2016 ble det drøftet problemer knyttet til det samiske språkets funksjon i den økonomiske og praktiske hverdagens moderniseringsbehov i 2016. Deltakerne landet på at det samiske språkets kulturbærende funksjon gjennom årtusen kan stå i motsetning til de kommunikasjonskravene som stilles i det 21. århundret, men at det ene ikke kan utelukke det andre. Dersom det samiske språket skal være levedyktig, må samisktalende i prinsippet kunne bruke samisk på alle samfunnets områder i samtiden. Samtidig må det samiske språket også ivareta funksjonen som den samiske kulturens minnearkiv og bevissthetsbibliotek – eller *verden*, i en wittgensteinsk tenkning. Uten den samiske kulturen og tradisjonen som er lagret i språket, svekkes også selve *urfolksdimensjonen* ved samisk språk og kultur.

I det norske skolesystemet blir andrespråket samisk i realiteten tilbudt over tilnærmet samme lest som opplæringen i fremmedspråk (spansk, tysk, fransk, russisk med flere). Det grunnleggende vilkåret for å bli tospråklig – at begge språkene er i daglig bruk på ulike arenaer og i ulike sammenhenger – kan ikke oppfylles av læreplanverket alene. Elever som ikke bor i samiske kjerneområder vil møte – og kunne bruke – *engelsk* langt oftere enn samisk. I en skjematisk rangering kan vi derfor anta at disse elevene behersker norsk best, deretter engelsk og så samisk. Dette er betenkelig i lys av de nasjonale læreplanenes intensjoner om at elevene skal oppnå funksjonell tospråkighet, om vilkårene for dette i realiteten ikke er til stede.

5.1.5 Særskilt om fjernundervisningen

Nordlandsforskning gjennomførte i 2011-2012 en undersøkelse av fjernundervisningen i de samiske språkene i grunnskolen og den videregående opplæringen i Norge. Forskerne avdekket følgende utfordringer:

- Elever får ikke i tilstrekkelig grad oppfylt sine rettigheter til opplæring i samisk språk.
- Opplæringstilbudet er ikke likeverdig for alle elever som har rett til samiskopplæring. Dette skyldes store variasjoner knyttet til organisering, kompetanse, kvalitet og metodikk hos de som tilbyr fjernundervisning og store variasjoner hos mottakerskolene som elevene går på.
- Det tas timer fra andre fag for å oppfylle retten til samisk fjernundervisning.
- Tekniske løsninger kan være ustabile og gi dårlig kvalitet på opplæringen.
- Den tekniske kompetansen ved tilbyder- og mottakerskolen er ikke alltid god nok.
- Prisenivået mellom tilbyderne av fjernundervisning varierer svært mye.
- Skoleeiere, foreldre og elever har ikke god tilgang på informasjon om rettigheter, plikter og muligheter til å få samisk fjernundervisning.

- Det finnes ikke klare og gode rutiner for fordelingen av ansvaret for opplæringen og dens kvalitet mellom tilbyder- og mottakerskolen.
- Det finnes ikke klare kvalitetskrav til tilbydere av samisk fjernundervisning.
- Det drives i for liten grad systematisk kompetansearbeid for å gjøre samisk fjernundervisning faglig solid og moderne i sin form. Det er liten grad av ressurs- og kompetansedeling, og utvikling av kompetansemiljøer mangler.
- Elevenes tilbud om språksamlinger og hospiteringsopphold er lite ensartet, og det er følgelig store forskjeller mellom tilbudene.
- Det finnes ikke tilstrekkelig tilbud av digitale læremidler som er egnet til samisk fjernundervisning

Kunnskapsdepartementet ga i 2012 Utdanningsdirektoratet i oppdrag å utvikle en overordnet strategisk plan for samisk fjernundervisning. Utdanningsdirektoratet satte ned en arbeidsgruppe bestående av eksterne og interne bidragsyttere, men denne gruppens forslag møtte motbør i samiske miljøer. Hovedankepunktet var arbeidsgruppens forslag om å bruke ny teknologi til mer asynkron opplæring, det vil si opplæring som kan gis uten at lærer og elev alltid er påkoblet samme medium samtidig. Arbeidsgruppens forslag til en overordnet strategisk plan for samisk fjernundervisning ble derfor ikke fulgt opp. Direktoratet har på bestilling fra Kunnskapsdepartementet utarbeidet en kostnadsberegning og utdypning av planen. Denne lå fremdeles hos Kunnskapsdepartementet i mai 2016.

Ulik kvalitet på tilbudene

Kvaliteten på fjernundervisningen varierer med den enkelte lærer, med det tekniske utstyret, og med samspillet mellom tilbyder og mottakerskole. Bare unntaksvis har lærerne spesiell videre-/etterutdanning for denne formen for undervisning. De sørsamiske tilbyderne har flere elever og større konsentrasjon om fjernundervisning enn lærerne ved de relativt mange nordsamiske tilbyderne for grunnskoleelever.

udir.no om [samisk fjernundervisning](http://udir.no) 7. januar 2016 kl. 10:14.

Nordlandsforskningens undersøkelse av kvalitet i fjernundervisningen viser at det kan skilles mellom tre hovedopplegg for fjernundervisning, og nummereringen fungerer i realiteten også som en kvalitetsrangering fra forskernes side:

1. Fjernundervisning kombinert med to eller flere samlinger i regi av tilbyder.
2. Fjernundervisning kombinert med hospiteringsopplegg ved tilbyderskole.
3. Fjernundervisning uten slike supplerende opplegg.

Hospitering gir best effekt for elever som behersker samisk godt

Hospitering som supplement til fjernundervisning ser ut til å passe best for førstespråkelever som behersker samisk godt. Disse elevene, som til vanlig bor i et ikke-samisk språkmiljø og skole, deltar i hospiteringsukene i en samiskspråklig klasse og i et lokalsamfunn hvor samisk står sterkt slik at hospiteringen får preg av å være språkbud.

Basert på funnene i denne kartleggingen kommer Nordlandsforskning med en del forslag for å sikre samiskopplæring av høy kvalitet via fjernundervisning.

Nordlandsforsknings rapport om fjernundervisningstilbudet i samisk angir at dette tilbudet kan forbedres om fjernundervisning kombineres med bruk av språklige samhandlingsarenaer eller språkbad. Elevene må inn i samiske språksituasjoner. Dette forutsetter at samiskelever kan samles på en kulturell, økonomisk og teknologisk arena hvor samhandlingsspråket er samisk. Eksempler er ekskursjoner til reindriftsenheter, deltakelse i samiske kulturarrangementer, men også språklig aktivitet gjennom nettbaserte kultur-, kommunikasjons- og kunnskapstjenester.

I tråd med Nordlandsforsknings funn om at kombinasjon med hospitering gir best effekt av fjernundervisningen, er det grunn til å forutsette at førstespråkelever som er bosatt i ikke-samiske områder, vil ha best utbytte av slike ekskursjoner. Andrespråkelever som er bosatt i ikke-samiske områder, kan beherske samisk for dårlig til å få et tilsvarende godt utbytte av språkbad. For disse elevene kan det være relevant å vurdere tilbud med lavere terskel for bruk av samisk språk.

5.1.5.1 Restriktiv tolkning av adgangen til å bruke fjernundervisning etter opplæringsloven

Fylkesmannen i Troms ba høsten 2015 Utdanningsdirektoratet om en tolkning av § 7-1, alternative opplæringsformer i samisk og finsk. Bakgrunnen var en klage fra en elev ved Tromsdalen videregående skole som var blitt tilbudt fjernundervisning heller enn stedlig opplæring i samisk. Av direktoratets tolkning går det frem at § 7-1 skal tolkes restriktivt for å unngå at fjernundervisning blir en hovedmodell for samiskopplæringen utenfor samisk distrikt:

*Vi forstår forskriften slik at i de tilfellene hvor skolen ikke kan gi opplæringen av egnet undervisningspersonale, så kan fjernundervisning være en mulighet. **I det ligger det at skolen må ha forsøkt å skaffe egnet undervisningspersonale og det må kunne dokumenteres at det er gjort slike forsøk.*** (Utdanningsdirektoratets svar til Fylkesmannen i Troms 17. november 2015, vår utheving).

5.1.5.2 Statens rammeverk for samisk fjernundervisning

I 2015 utarbeidet Utdanningsdirektoratet et rammeverk for fjernundervisningen i samisk som skal bidra til økt kvalitet og likeverdighet i opplæringstilbudene. Dette rammeverket er forankret i retten til opplæring i og på samisk, og skal både være et redskap for fylkesmennene og gi informasjon til skoleeiere, foresatte og elever. Målet er at opplæring som gis som fjernundervisning, skal holde et høyt kvalitativt nivå slik at kompetansemålene i læreplanene for samisk som førstespråk og andrespråk oppfylles. Dette skal bidra til at samiske elever blir funksjonelt tospråklige.

Fylkesmannen i Finnmark har koordineringsansvar for nordsamisk fjernundervisning, mens Fylkesmannen i Nordland har koordineringsansvar for lulesamisk og sørsamisk fjernundervisning. Det er Fylkesmannen i Finnmark som tildeler timer og betaler ut refusjon til alle kommuner som gir opplæring til nordsamiske fjernundervisningselever i hele landet, samt til fylkeskommuner som gir samiskundervisning til samiske elever. Fylkesmannen i Nordland tildeler timer til opplæring i samisk og betaler ut refusjon til alle kommuner som gir lule- og sørsamisk fjernundervisning.

Fylkesmannens rolle er å påse at kvaliteten i samisk fjernundervisning er underlagt samme krav til ledelse, lærerkompetanse, mål, læreplanarbeid og resultat som øvrige krav i opplæringsloven. Fylkesmannen fører tilsyn for å påse at lovverket er implementert på skolen og i kommunen. Kvalitetsmessig skal fjernundervisningen følgelig sidestilles med stedlig undervisning og undervisning som gis i elevenes øvrige skolefag. Rammeverket gjelder elever i hele grunnopplæringen. Rammeverket handler først og fremst om fjernundervisning, men

språksamlinger og hospiteringsopphold kan også være virkemidler for å bidra til at eleven når kompetansemålene og utvikler språket. Flere opplæringsformer kan kombineres.

§ 7-1. *Alternative opplæringsformer i samisk og finsk* (forskrift til opplæringsloven)

Elevar som har rett til opplæring i samisk og/eller finsk, har rett til alternativ form for slik opplæring når opplæringa ikkje kan givast av eigna undervisningspersonale ved skolen. Alternative former for opplæring kan t.d. vere fjernundervisning, intensivundervisning eller særlege leirskoleopphald. Alternative opplæringstilbod for elevar i grunnskolen skal utarbeidast i samarbeid med foreldra.

5.1.5.3 Egne retningslinjer for fjernundervisningen i Troms

Fylkesutdanningssjefen i Troms har utarbeidet et sett retningslinjer for fjernundervisningen i fylket som tar opp i seg statens rammeverk i samvirke med kvalitetsforventningene som uttrykkes gjennom *Strategiplanen for videregående opplæring i Troms 2014-2017, «Tid for mestring!»*. Disse retningslinjene bygger på to grunnleggende prinsipper:

1. Fjernundervisning er et *alternativ* til ordinær opplæring; fjernundervisning benyttes som hovedregel først når vilkårene for å gi stedlig opplæring tilsier at denne opplæringen ikke vil oppfylle lovkrav eller kvalitetsforventningene i *«Tid for mestring!»*.
2. Det er den skolen eller lærebedriften som eleven eller lærlingen/lærekandidaten er tatt opp ved, som har hovedansvaret for opplæringen. I en fjernundervisningssammenheng betyr det at mottakervirksomheten har hovedansvaret for opplæringen. Dette fritar selvsagt ikke den som tilbyr fjernundervisning fra kvalitetskravene, men til syvende og sist er det mottakervirksomheten som bærer ansvaret for at fjernundervisningen er i tråd med lovkrav og kvalitetsforventninger.

5.1.6 Formidling fra samisk kultur

I henhold til samarbeidsavtalen mellom Sametinget og Troms fylkeskommune skal fylkeskommunen arbeide for å sikre elevene i de videregående skolene i Troms grunnleggende kunnskaper om samiske forhold. Troms fylkeskommune har gjennom tidligere prosjektutredninger utviklet muligheter til å fremme kunnskap om samisk språk og kultur. Et slikt eksempel på formidling fra samiske forhold finnes i konseptet «Den samiske nistesekken», som i sin tid skulle anbefale læringsressurser for skolene og lærerne.

Skolene har benyttet seg av ordningen med å bruke og bidra til videreutvikling av ordningen med samiske veivisere i Troms, der samisk ungdom møter andre unge med informasjon og dialog om samiske forhold.

I tillegg vil selvsagt Fylkesbiblioteket fortsatt være en sentral ressurs for skolebibliotekenes formidlingsfunksjon for samisk språk og kultur i Troms.

Samisk bibliotekjeneste, som er en del av fylkesbiblioteket, driver en nyhetstjeneste om samiske utgivelser i samarbeid med Sametingets bibliotek og Samernas bibliotek i Sverige. Tjenesten omfatter løpende informasjon om samiske utgivelser, definert som utgivelser på samisk om samiske forhold eller utgivelser som ellers framstår med en samisk identitet gjennom litteratur, film og musikk.

Nettsidene til *Samisk bibliotekjeneste* omfatter også en oppdatert oversikt over samiske ressurser som bibliotekjenester, aviser, forlag og bokhandler og nettressurser. Nettsidene og nyhetstjenesten er nyttig for alle som skal arbeide med formidling og opplæring om samiske forhold.

I samarbeid med bibliotekene har Fylkesbiblioteket de siste årene gjennomført formidlingstiltak i skoler og kommuner. Et eksempel på dette er presentasjonen av den sjøsamiske pioneren Anders Larsen. Bok- og kulturbussen i Sør-Troms samarbeider med Várdobáiki samisk senter om det samiske innholdet på bussen, blant annet formidlingstiltak. Så skal det også nevnes at Fylkesbiblioteket har fagansvar for litteraturen i Den kulturelle skolesekken, og at det årlig skal inngå samiske produksjoner i denne.

Den kulturelle skolesekken er en nasjonal satsing som skal bidra til at alle skoleelever i Norge, fra 1. til 13.trinn, får møte profesjonell kunst og kultur av alle slag. Den kulturelle skolesekken er et samarbeidsprosjekt mellom Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet.

Elevene og skolene skal gjennom ordningen få mulighet til å oppleve, gjøre seg kjent med og utvikle forståelse for profesjonell kunst- og kulturuttrykk av alle slag. Kulturtilbudene skal være av høy kvalitet og vise hele bredden av kulturuttrykk. Troms fylkeskommune er ansvarlig for koordineringen regionalt. I tillegg til de nasjonale målene, er det formulert egen målsetning for Troms. Den kulturelle skolesekken i Troms skal:

- ivareta hensynet til regional identitet
- sikre tilgang på samiske kunst- og kulturuttrykk
- vektlegge mangfold knyttet til nordområdene

5.1.6.1 Bruk av læreplaner fra Kunnskapsløftet – Samisk i utvalgte fellesfag for alle elever i den videregående opplæringen i Troms?

Læreplanene i Kunnskapsløftet – Samisk er utarbeidet med tanke på opplæringen til elever med samiskopplæring i henhold til formuleringen i Opplæringslovens kap. 6. Kunnskapsløftet – samisk brukes i grunnskoler i samiske distrikt og for elever utenfor samiske distrikt som får samisk opplæring, jf. Forskrift til opplæringsloven § 1-1 b).

I tillegg er de to statlige samiske videregående skolene pålagt å gi opplæring etter Kunnskapsløftet - samisk. Lovverket sier imidlertid ikke noe spesifikt om muligheten til å tilby opplæring etter Kunnskapsløftet – Samisk til alle elever i videregående opplæring utenfor samisk distrikt. Av Opplæringslovens § 6-3, siste ledd, fremgår det imidlertid at fylkeskommunen som sådan kan gi slikt tilbud. Dette gjelder i alle fall om Troms fylkeskommune definerer seg som et offentlig organ innenfor regelverket for det samiske språkforvaltningsområdet, og bruker læreplanverket Kunnskapsløftet – Samisk i hele den videregående opplæringen i Troms.

Opplæringslovens § 6-3, Samisk videregående opplæring

Samar i videregående opplæring har rett til opplæring i samisk. Departementet kan gi forskrifter om alternative former for slik opplæring når opplæringa ikkje kan givast med eigna undervisningspersonale på skolen.

Departementet kan gi forskrifter om at visse skolar skal tilby opplæring i eller på samisk eller i særskilde samiske fag i den videregående opplæringa innanfor visse kurs eller for visse grupper. **Fylkeskommunen kan også elles tilby slik opplæring.**

Læreplanene i Kunnskapsløftet - Samisk er likeverdige og parallelle læreplaner for opplæring i samiske distrikt og for elever utenfor samiske distrikt som får samisk opplæring. De er også parallelle og likeverdige med de nasjonalt fastsatte læreplanene. I fag hvor det ikke er utviklet samiske parallelle læreplaner, gjelder nasjonale fastsatte læreplaner

Læreplaner i Kunnskapsløftet samisk – fellesfag i videregående

<u>Samisk som førstespråk</u>	<u>Samisk som andrespråk</u>	<u>Norsk for elever som har samisk som førstespråk</u>
<u>Naturfag - samisk plan</u>	<u>Samfunnsfag - samisk plan</u>	<u>Religion og etikk, samisk plan</u>
<u>Historie - samisk plan</u>	<u>Geografi - samisk plan</u>	

Gjennom bruk av disse læreplanene ville alle elevene i den videregående opplæringen i Troms være sikret formidling fra samisk kultur gjennom ordinær undervisning. Med tanke på den lokale forankringen og det sirkumpolare nordområdeperspektivet i disse læreplanene skulle de passe godt til de intensjoner og planer som Troms fylkeskommune har for utvikling av et bredt og rikholdig nordområdeperspektiv. Her følger eksempler fra læreplaner i tre fellesfag i den videregående opplæringen:

Eksempel 1: Naturfag Vg1 YF

Nasjonal læreplan (utvalgte mål) lagt ved siden av **Kunnskapsløftet – Samisk** (utvalgte mål markert med fet skrift):

Målet for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre rede for begrepet bærekraftig utvikling
- **gjøre rede for begrepet bærekraftig utvikling**
- gjøre rede for faktorer som virker inn på størrelsen til en populasjon
- **gjøre rede for faktorer som virker inn på størrelsen til en populasjon, og gi eksempler på endringer i flora og fauna i nordområder**
- kartlegge egne forbruksvalg og argumentere faglig og etisk for egne forbruksvalg som kan bidra til bærekraftig forbruksmønster
- **kartlegge egne forbruksvalg og argumentere faglig og etisk for egne forbruksvalg som kan bidra til bærekraftig forbruksmønster**
- undersøke en global interessekonflikt knyttet til miljøspørsmål og drøfte kvaliteten på argumenter og konklusjoner i debattinnlegg
- **undersøke lokale og globale interessekonflikter knyttet til miljøspørsmål og forvaltning, og drøfte hvilke følger disse konfliktene kan få for lokalbefolkning, for samer og andre urfolk og for verdenssamfunnet**

Eksempel 2: Samfunnsfag, VG1 SF/Vg2 YF

Nasjonal læreplan (utvalgte mål) lagt ved siden av **Kunnskapsløftet – Samisk** (utvalgte mål markert med fet skrift):

Målet for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjere greie for årsaker til arbeidsløyse og drøfte måtar ho kan reduserast på
- **diskutere muligheter og utfordringer for sysselsetting og verdiskaping i samisk næringsliv og samfunn og drøfte arbeidsledighet**
- diskutere korleis makt og innverknad kan variere på grunnlag av etnisitet og sosioøkonomiske forhold
- **gjøre rede for urfolksrettigheter og drøfte det samiske folkets selvbestemmelsesrett**
- gjere greie for styreforma og dei viktigaste politiske styringsorgana i Noreg, både norske og samiske, og drøfte fleirtalsdemokratiet
- **drøfte flertalsdemokratiet og gjøre rede for styreformen og de viktigste politiske styringsorganene i Norge, herunder samiske demokratiske organer i Sápmi/Sábme/Saepmie**
- definere omgrepet globalisering og vurdere ulike konsekvensar av globalisering
- **definere begrepet globalisering og vurdere ulike konsekvenser av globalisering med vekt på urfolks situasjon**

Eksempel 3: Religion og etikk, Vg3 SF

Nasjonal læreplan (utvalgte mål fra hovedområdet Islam og en valgfri religion) lagt ved siden av **Kunnskapsløftet – Samisk** (utvalgte mål fra hovedområdet Sirkumpolare urfolksreligioner og islam, markert med fet skrift):

Målet for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre rede for hva som er det sentrale i religionen og drøfte viktige trekk i religionens etikk
- **gjøre rede for hva som er det sentrale i religionene i fortid og nåtid**
- **drøfte viktige trekk i religionenes etikk**
- sammenligne religionen med andre religioner og livssyn
- gjøre rede for ulike retninger i religionen
- **gjøre rede for fellestrekk og særtrekk ved sirkumpolare urfolksreligioner og deres rolle i formidlingen av kulturell og religiøs identitet**
- tolke noen av religionens sentrale tekster
- **vurdere sentrale kilder til forståelse av religionene**
- beskrive og analysere noen estetiske og rituelle uttrykk i religionen
- **beskrive og analysere noen estetiske og rituelle uttrykksformer i religionene**
- drøfte religionens syn på kjønn og kjønnsroller
- **drøfte religionenes syn på kjønn og kjønnsroller**
- drøfte religionens syn på andre religioner og livssyn
- **drøfte sirkumpolare religioners forhold til andre religioner og livssyn**
- **drøfte islams syn på andre religioner og livssyn**

5.1.7 Lokale utfordringer i Troms er også skapt av nasjonale vedtak og forordninger

Mange av de utfordringene som hefter ved opplæringen i samisk språk og formidlingen fra samisk kultur og tradisjon i Troms, har sitt utspring i nasjonale bestemmelser og forordninger. Timetall, læreplaner og

tilskuddsordning er materielle premisser som kommuner i Troms og Troms fylkeskommune må legge til grunn for sitt opplæringstilbud.

Den ovenstående utredningen har vist at ambisjonene for samiskopplæringen er høye, men at det ikke er gjort tilsvarende «plass» til samiskopplæring innenfor sentralt gitte premisser – å lære samisk er både å forsake noe annet og å bruke mer tid på opplæring. I videregående opplæring er dette problemet særlig synlig på utdanningsprogrammene Musikk, dans og drama, Idrettsfag og de yrkesfaglige utdanningsprogrammene. Fylkesutdanningssjefen har identifisert seks områder der endringer i nasjonale bestemmelser kan bidra til bedre vilkår for å heve kvaliteten på samisktilbudet i kommuner og fylkeskommuner utenfor samisk distrikt:

1. Plassmangelen for samiskopplæringen i Kunnskapsløftets fag- og timefordeling gjør at mange elever avbryter samiskopplæringen av faglige og sosiale grunner.
2. Opplæringsloven åpner for at elevene selv kan bestemme om de skal ha samiskopplæring fra 8. trinn. Dette gjør det lettere for ungdommene å vektlegge ønsker om å delta fullt ut i andre fag, om å være en del av den sosiale majoriteten og om å ha like lang skoledag som sine jevnaldrende heller enn å følge samiskopplæring.
3. Norsk- og samisklæreplanenes strukturer og forventninger om utvikling av et grunnlag for en funksjonell tospråklighet utenfor samisk distrikt avviker fra konklusjoner i internasjonal forskning.
4. Samisklæreplanene i Kunnskapsløftet - Samisk er svake veivisere til samisk kultur og tradisjon ettersom de mer fremstår som kopier læreplanstrukturene til majoritetskulturen enn som læreplaner for en urfolkskultur med en særegen kultur- og tradisjonsutvikling.
5. Opplæringslovens krav om stedlig lærer før fjernundervisning er unødvendig firkantet, og ikke i pakt med tidens teknologiske løsninger. I tilfeller der fjernundervisning - eller en kombinasjon av fjernundervisning med undervisning fra stedlig lærer – etter all sannsynlighet vil gi bedre opplæringskvalitet, må likevel stedlig lærer foretrekkes. Dette motvirker muligheten til å samle samisklærere i fagmiljøer og kan gi et dårligere opplæringstilbud for elevene. Et eksempel: Ved en videregående skole er det tre elever med rett til opplæring i samisk – én har samisk som førstespråk, én har samisk som andrespråk (Samisk 2) og én er nybegynner (Samisk 4). Ettersom det er så stor avstand i språkmestring mellom elevene, vil førstespråkeleven få undervisning alene sammen med stedlig lærer. Dette medfører en sosial isolasjon fra medelever i språkopplæringen. En slik isolasjon kan motvirkes gjennom bruk av digitale klasserom-programmer. Slike kan benyttes gjennom fjernundervisning alene eller i kombinasjon med stedlig undervisning om man får til en timeplanmessig koordinering av disse.
6. Meld. St. 28 (2015-2016) *Fag – fordypping – forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet* skal revitalisere Kunnskapsløftet gjennom Ludvigsen-utvalgets metaforiske motsetning mellom dybde og overflate: Læreplanene må ha mindre bredde for å gi undervisning og læring dybde. Det er ikke avklart hvilke faglige prinsipper som forutsettes av denne motsetningen, men det er grunn til å anta at det som ikke oppfattes som fagenes essens, skal ut. Det kan følgelig også være grunn til å være våken for at den bebudede gjennomgangen av læreplanene i Meld. St. 28 kan medføre en bortvisning av kompetansemål som er orientert mot samisk språk, historie, kultur og tradisjon.

5.1.8 Generelle utfordringer knyttet til gjennomføring av kvalitetstiltak for samiskopplæringen i Troms

Problemet med å gjøre strategi til handling er en gjennomgående svakhet ved skoleutviklingstiltak, fremgår det av kapittel 8, «Implementering – fra politikk til praksis», i Meld. St. 20 (2012-2013): *På rett vei. Kvalitet og mangfold i fellesskolen*. Dette berører også skoleeiers taktiske disposisjon av den kunnskapen som fremkommer gjennom fylkestingsmeldingen om samiskopplæringen i Troms.

Fylkesutdanningssjefen legger vekt på kunnskap om god gjennomføring i iverksettelsen av strategier og tiltak for å styrke opplæringen i samisk språk og formidling fra samisk kultur og tradisjon. Fylkesutdanningssjefen mener det er fire prinsipper som vil være viktige i arbeidet med å sikre at skolene raskt og riktig gjennomfører tiltakene i meldingen. Et taktisk arbeid med meldingen som kan forutberegnes til å lykkes, kjennetegnes av

- tydelig retning
- lokalt handlingsrom og forankring
- tilstrekkelig kapasitetsbygging
- tett oppfølging

Gjennomføring av strategier er en arbeidskrevende prosess som ikke kan overlates til seg selv. Prosessen skal ledes av fylkesutdanningssjefen, og den skal preges av profesjonalitetsprinsippene i «*Tid for mestring!*». Når gjennomføringen skjer ved delegasjon, må det må følge et klart mandat og ansvar med delegasjonen. De som skal foreta gjennomføringen i skolene, må tidlig få tilbakemelding om de er på rett vei.

Betydningen av raskt å skape og synliggjøre fremgang fremheves som en suksessfaktor av forskningen på gjennomføring av strategier i skoleutviklingsprosesser: Synliggjøring av fremskritt tidlig i prosessen vil skape optimisme, energi og tro på forandring. Motsatt: Om avviksmeldinger peker i retning av at skolene ikke er på rett vei, må kursen eller tiltakene justeres med en gang i henhold til mandat og ansvar.